

Koszovó

CIMIC kézikönyve

**Magyar Honvédség
CIVIL -Katonai Együtműködési
és Lélektani Műveleti Központ**

**Budapest
2006. július**

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
A Balkán középső régiója	6
Koszovó	7
Általános adatok	7
Történelmi háttér	8
Természeti adottságok – éghajlat	10
Lakosság	11
Gazdaság	12
Infrastruktúra	14
Média	14
Oktatás	15
Közigazgatás	16
Jelenlévő nemzetközi szervezetek	18
Egészségügyi helyzet	19
UCK	19
KFOR	20
Helyi rendőrség	21
Koszovó nyugati régiója	23
Peje/Pec járás	24
Decan/Decani járás	30
Gjakove/Dakovica járás	33
Istog/Istok járás.....	37
Kline/Klina járás.....	40
Jó tudni Koszovóról.....	43
Közlekedés	43
Vásárlás	43
Étkezés	43
Egészségügy	44
Közigazgatás	44
Szokásjog – Kanun	44
Koszovói albán ünnepek, emlékezetes napok	45
Koszovói szerb ünnepek, események	46
Vérbosszú a nyugati régióban	46
Haradinaj Hágában	46
Társadalmi konvenciók	47
Albán etikett	47
Muzulmán szokások	49
Jó tudni	50

Fontos rendszabályok a koszovói műveleti területre érkező katonák számára	51
A 9 legfontosabb szabály, amit a hadszíntérre érkező katonának be kell tartani! ..	51
Személyes egészségügyi rendszabályok	51
Személyi biztonsági ajánlások	52
Gépjárművezetéssel kapcsolatos biztonsági ajánlások	53
Szolgálati járművek szabályozott használata	55
Magyar–albán szótár	56
Mellékletek	
1. számú melléklet: A Koszovóban működő pártok listája.....	60
2. számú melléklet: A koszovói választások eredménye	61
3. számú melléklet: Az 1999-ben megrongált, elpusztított ortodox templomok...	62
4. számú melléklet: Kulturális emlékek, nevezetességek, CIMIC site-ok.....	63
Felhasznált irodalom	65

ELŐSZÓ

Egy sikeres katonai misszió végrehajtásához, az erők elfogadtatásához létfontosságú, hogy ismerjük a műveleti terület lakosságának kulturális, szociális attitűdjét, szokásait, történelmét; a terület gazdasági, politikai viszonyait. Ezen ismeretek megismerése, elsajátítása jelentősen hozzájárul, ahhoz, hogy jobban megértve a kialakult helyzetet kevesebb konfliktussal vegyünk részt a rendezésben, a helyzet megoldásában.

A Magyar Honvédség Civil-katonai Együtműködési és Lélektani Műveleti Központ (MH CKELMK) végzi a civil-katonai együttműködés kiépítését és megvalósítását, amely a katonai és a civil oldal (kormányzati és nem-kormányzati szervezetek, nemzeti hatóságok, nemzetközi szervezetek, és a helyi lakosság) között kiépített és fenntartott koordináció és együttműködés a támogatott parancsnok küldetésének eredményes végrehajtása érdekében. A CIMIC közvetlen célja a parancsnok küldetése végrehajtását elősegítő együttműködés létrehozása és fenntartása a hadműveleti terület civil szereplőivel. Hosszú távú célja, hogy segítsen kialakítani és fenntartani azokat a feltételeket, amelyek hosszú távon hozzájárulnak a válság megoldásához.¹

Ezzel összhangban az MH CKELMK feladata a civil-katonai együttműködés (civil-katonai kapcsolattartás, a civil környezet, és a haderő támogatása) végrehajtása, valamint a katonák ezen feladatok végrehajtására történő felkészítése, melyeket kiadványok, előadások, konferenciák révén valósít meg.

Az MH CKELMK alig hároméves fennállása alatt negyedik önálló szakmai kézikönyvét jelenteti meg. Jelen kiadványunkban a Balkán azon területének, Koszovónak a bemutatására vállalkoztunk, ahol a Magyar Honvédség jelenléte napjainkban és a jövőben is várható. A tartomány jellemzőinek leírásán túl igyekeztünk rávilágítani azon összefüggésekre, melyek a jelenlévő entitások sajátos karakterét adják. Ezek ismerete és figyelembevétele elengedhetetlen a civil lakossággal való érintkezés, kapcsolattartás és együttműködés terén.

Annak ellenére, hogy a média figyelmének középpontjában nem a Balkán áll, ez távolról sem jelenti azt, hogy az ott folyó műveletek, a térség stabilitásának helyreállítása, újjáépítése, s ebben a Magyar Köztársaság szerepvállalása elhanyagolható lenne.

Az *MH CKELMK Koszovó CIMIC kézikönyve* többszörösen is aktuális. A tartományban folyó műveleteket nem hagyhatjuk figyelmen kívül a terület földrajzi közelségéből adódóan, a Magyar Honvédség részvétele okán, illetve a napi események is folyamatosan a figyelem középpontjába vonják az általunk a jelen kiadványban vizsgált területet.

Kutatómunkánk során igyekeztünk minél pontosabb, naprakész információforrásokból dolgozni. Így felhasználtuk a Magyar Honvédség által rendelkezésre bocsátott dokumentumokat, a könyvtárakban, az Interneten fellelhető forrásokat, s nem utolsósorban konzultáltunk a tartományt megjárta, tapasztalatokkal rendelkező személyekkel is.

Bízunk benne, hogy a kiadványunkban összegyűjtött adatokat, ismereteket jól hasznosítja majd a Magyar Honvédség jövőben a Balkán misszióiba utazó állománya, valamint a védelmi szféra azon szereplői, akik munkájuk, tudományos, illetve oktatói tevékenységük során kapcsolatba kerülnek ezen országokkal.

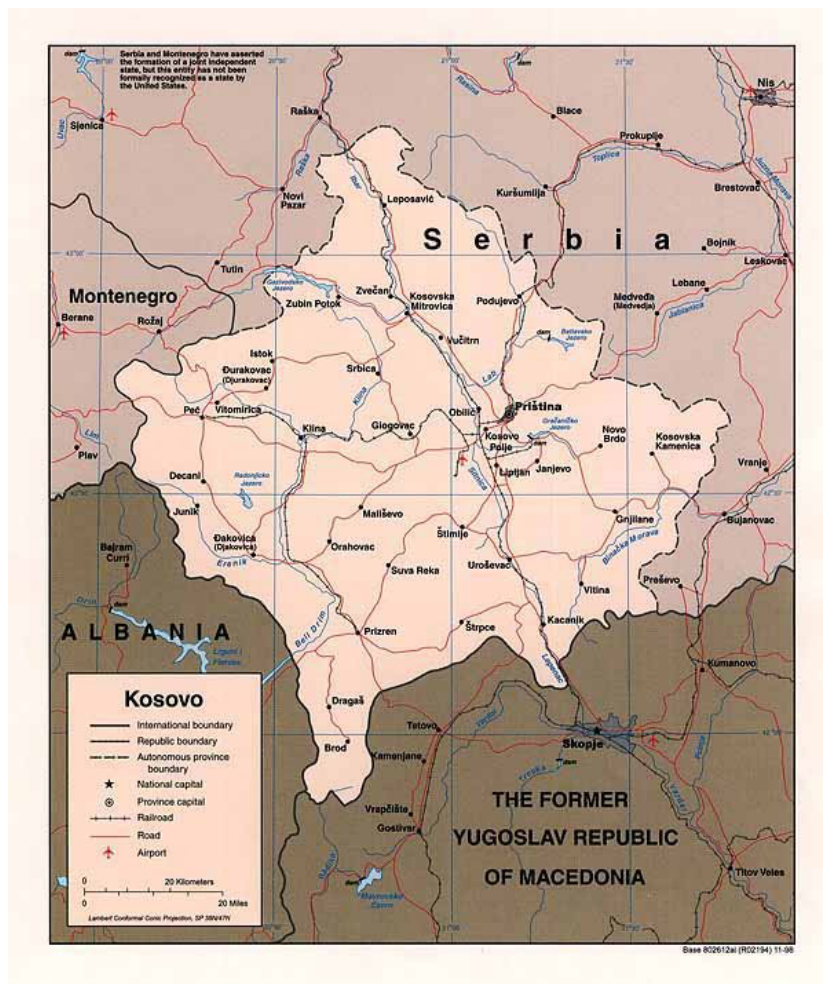
(Rózsa Tibor alezredes)
központparancsnok

¹ Magyar Honvédség Összhaderőnemi Civil-katonai Együtműködési Doktrína. p.11. HM HVK HDMKIKCSF-ség kiadványa, Budapest, 2004.

A Balkán középső régiója

KOSZOVÓ

1. ÁLTALÁNOS ADATOK

A tartomány megnevezése: Koszovó és Metohija Autonóm Tartomány (Szerbia Köztársaság autonóm tartománya)

Függetlenség kihirdetése: 1991. szeptember 22.²

Tartomány fővárosa: Pristina (209 100 fő)³

Nyelvek: szerb, albán

Népesség: 2 091 900 fő (2005-ös adat)⁴

Nemzetiségi összetétel: albán 88%; szerb 7%; egyéb (bosnyák, roma, török, horvát) 5%⁵

Hivatalos pénznem: euro

² A nemzetközi közösség nem ismerte el független államként, továbbra is Szerbia Köztársaság részének tekintik.

³ www.world-gazetteer.com/r/r_yu.htm, 2006. 04. 03.

⁴ www.world-gazetteer.com/r/r_yu.htm, 2006. 04. 03.

⁵ www.albanian.com/main/countries/kosova/factbook.html, 2006. 04. 03.

2. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR⁶

A szerb és albán történészek hatalmas csatákat vívnak egymással, azzal kapcsolatban, hogy melyik népnek vannak a területen régebbi gyökerei, kinek van nagyobb joga birtokba venni a vitás földterületet.

Az ókorban különféle hellén törzsek és illírek laktak ezen a területen, amelyek közvetlen leszármazottainak tekinthetjük az albánokat. A szláv nyelvű törzsek a VI. és VII. században telepedtek le és az albán törzseket a hegyvidékekre szorították vissza. A két rokon törzs a Raska és a Zeta egyesítette tartósan a szerbséget a XII. században.

A középkori Szerbia Stefan Dusan uralkodása alatt (1331-1351) élte fénykorát, ebben az időszakban érte el az állam legnagyobb kiterjedését. Ezt követően a terület a török hódoltságához tartozott egészen a XIX. század második feléig. Ekkor az albán népesség jelentős része áttért az iszlám tanok követésére, így a nyugati és a keleti kereszténység határvonalán még egy vallás meggyökerezett, mely újabb konfliktus forrásává vált a későbbi évtizedekben. A szerbek egyre északabbra vándoroltak és a helyükön keletkezett új albánok töltötték be. Az 1828–29-es orosz–török háborút lezáró drinápolyi béke autonómiát biztosított az Oszmán Birodalmon belül, s bár a török csapatok Belgrádot csak 1867-ben hagyták el végérvényesen, az autonóm szerb fejedelemség egyre inkább úgy viselkedett, mint egy önálló állam. Ennek a fejedelemségnek a legfőbb nemzeti célja valamennyi szerb újraegyesítése, vagyis egy „nagy szerb állam” létrehozása volt.

A törökre kényszerített 1878. március 3-i san stefanói béke, melyet megerősített a Berliini Konferencia, radikálisan átszabta a Balkán politikai térképét. Szerbia teljes függetlenséget kapott és kiegészült Nis környékével. A nyitva hagyott két legproblematisabb kérdés a macedónok és az albánok jövője volt. Albánia⁷ elsősorban tengerpartja miatt bírt különleges stratégiai fontossággal. Állami hovatartozása az első világháborút megelőző 1912–13-as Balkán-háborúkban dönt el. Hathatós olasz és osztrák–magyar támogatással 1913. július 29-én – a történelemben először – megalakult az albán állam. A nagyhatalmak londoni konferenciáján hozott döntés értelmében Albániához tartozott Skutari és azok az északi területek, amelyeken keresztül Szerbia szeretett volna kijutni a tengerhez. A döntően albánok lakta koszovói területet és az Ohridi-tó környékét viszont – valószínűleg nem is sejtve e döntés horderejét – Szerbia kapta.

Újabb lényeges változást a Balkán térségben az I. világháború utáni Párizs környéki békeszerződések hoztak. A nemzeti önrendelkezés elvét, illetve a nyelvi-etnikai és a politikai határok szinkronba hozatalát azonban főleg stratégiai és gazdasági céloknak rendelték alá. Délkelet-Európa új állama így annyira sem felelt meg a nemzeti-etnikai elvnek, amennyire azt az egyébként bonyolult néprajzi-demográfiai viszonyok lehetővé tették volna. 1919-ben Belgrád szigorú elnyomó politikát vezetett be Koszovóban, amelynek részeként az albánok jelentős részét megfosztották tulajdonuktól. Az albán nyelvű iskolákat bezárták. Kolonizációs programot indítottak be, amelynek keretében 70 ezer szerb költözött a tartományba; nem volt ritkák az etnikai tisztogatás jellegű támadások sem.

A II. világháború után Albániához csatolták Montenegró délkeleti szegélyét, Koszovót és környékét, továbbá a jórészt ugyancsak albánok lakta Nyugat-Macedóniát Tetovóval,

⁶ Dr. Szabó László: A koszovói válság, Honvéd Kiadó Budapest, 1999. és Juhász József – Magyar István – Tólas Péter – Valki László: Koszovó – Egy válság anatómiája, Osiris Kiadó Budapest, 2000. alapján.

⁷ A Török Birodalom XVIII. században kezdődő hanyatlása az albán szeparatista mozgalmaknak kedveztek. Állandó harcok folytak az albánok lakta területeken az autonómiáért, majd később a függetlenségért, melyeknek a kiindulópontja Koszovó volt. 1878. június 10-én megalakították az Albán Ligát, amely a további küzdelmek főszervezője lett.

Sztrugával és Debarral. Ezekkel a területi változásokkal az albán nemzet csaknem teljes egészében az albán állam fennhatósága alá került. Tekintve azonban, hogy Albánia 1939-től Olaszország része volt, ez a megoldás aligha tekinthető az albán nemzeti célok beteljesülésének.⁸ A háború utáni jugoszláv vezetés legfőbb irányelve a föderalizmus, illetve a területi autonómia lett. Az 1946-os alkotmány két nemzetiséget, a koszovói albánokat és a bácskai magyarokat területi autonómiával ruházta föl.

A Tito 1980-as halálát követő években újból kiéleződtek a régi nemzetiségi ellentétek. Az albánok azt követelték, hogy az autonóm terület váljon a föderáció hetedik tagköztársaságává. Tartva attól, hogy az albán nemzeti mozgalom ezt lépcsőfoknak fogja felhasználni az Albániával való újraegyesüléshez a szerb vezetés ehhez nem járult hozzá. Az 1981-es tömegmegmozdulásokat követően a szerb hatóságok mintegy hétezer albán vezetőt és aktivistát tartóztattak le és börtönöztek be hosszabb-rövidebb időre. Ezek az események végletesen kiélezték a viszonyt a koszovói albán többség és a szerb kisebbség között. További olaj volt a tűzre, hogy az 1987-ben hatalomra került szerb kommunista vezető, Szlobodan Milosevics az újraéledt nagyszerb törekvésekkel összhangban⁹ – sőt azokat szítva és támogatva – 1988-ban Koszovó és a Vajdaság autonóm jogait egyaránt megnyirbálta.

A szerb vezetés koszovói politikájának központjába az etnikai alapon történő megkülönböztetés és mindenfajta szuverenitás megcsonkítása került. Az albán „ellenintézkedéseket” két részre lehet bontani. Egyrészt az Ibrahim Rugova által vezetett Koszovói Demokratikus Ligára, amely a passzív ellenállást részesítette előnyben, másrészt a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) által fémjelzet radikális vonalra. Rugova munkásságának következtében párhuzamos szervezeteket állítottak fel, választást tartottak, saját adó- és jövedelmi rendszert dolgoztak ki. Az UCK – Albánia háttértámogatását élvezve – évről-évre növelte létszámát és fegyverkészletét. 1995. szeptemberéig a szerb erőket a Boszniában vívott háború kötötte le, eddig a Rugova által megszabott irányvonal volt a mérvadó, ám átütő eredményt nem sikerült elérni, és 1998-tól az UCK tevékenysége került előtérbe. Az albán fegyveresek mozgolódását a szerb vezetők nem nézték tétlenül. Elárasztották a tartományt a szerb fegyveres és rendőri alakulatok, valamint paramilitáris egységek. A szerb vezetésnek címzett sorozatos figyelmeztetések ellenére a szerb csapatokat nem vonták ki a tartományból. Ugyancsak sikertelennek bizonyultak a sorozatos Holbrooke-Milosevics-találkozók, valamint a rambouillet-i konferencia és a jó néhány ENSZ Biztonsági Tanácsa által kiadott rendelet egyike sem hozta meg a várt eredményt.

1999. március 24-én a NATO légi műveleteket indított, melyeket június 10-én szüntettek be, mert a szerb erők megkezdték a kivonulást a tartományból. Június 20-án az utolsó szerb alakulatok is elhagyták Koszovót. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata alapján magalakult a KFOR, így beindulhattak a békefenntartó műveletek.

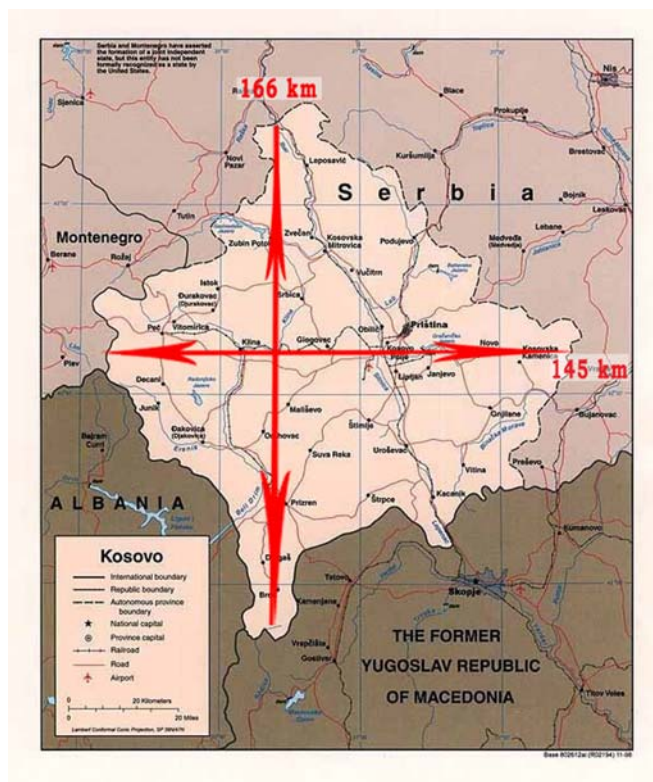
Kisebb-nagyobb etnikai villongások még mindig jellemzőek Koszovóra, hol a szerb, hol az albán lakosság tömegei lépik át a törvényes kereteket. Az utóbbi időben a 2004. márciusában történt ortodox templomok, illetve a koszovói szerbek elleni albán támadások borzolták a kedélyeket.

⁸ Albánia ekkor érte el történelme során legnagyobb területi kiterjedését.

⁹ Pristinában 1987. április 24-ére - a rigómezei csata 600. évfordulójára - időzítette Milosevics élete egyik legfontosabb beszédét, amely politikai pályafutását elindította: „Senki sem emelhet kezét rátok...Itt kell maradnotok. Ez a ti földetek. A ti rétjeitek és kertjeitek. A ti emlékezetetek. Nem hagyhatjátok el házaitekot csupán azért, mert nehéz ott élnetek, mert ott elnyomnak benneteket, s jogtiprásnak vagytok kitéve.”(Lásd: A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak, Politikatörténeti füzetek, Napvilág Kiadó 1999., Kapronczay Péter: A koszovói konfliktus történelmi, politikai és kulturális háttere, 36.o.)

3. TERMÉSZETI ADOTTSÁGOK - ÉGHAJLAT

Koszovó abszolút földrajzi helyzete: az északi szélesség $41^{\circ}52'$ -től a $43^{\circ}16'$ -ig, és a keleti hosszúság $19^{\circ}59'$ -től a $21^{\circ}16'$ -ig terjed. Relatív földrajzi helyzete: Európa dél-keleti régiójához tartozik, a Balkán-félszigeten terül el. Határszakaszainak hossza (északról az óramutató járása szerint): Szerbiával 351,6 km, Macedóniával 158,7 km, Albániával 111,8 km, Montenegróval 78,6 km, összesen 700,7 km. Észak-déli kiterjedése 166 km, kelet-nyugati pedig 145 km. A tartomány területe $10\,887\text{ km}^2$, mely a korábbi Szerbia-Montenegró területének körülbelül 10 %-a. Ez a méret nagyjából megegyezik Borsod-Abaúj-Zemplén ($7247,2\text{ km}^2$) és Heves megye ($3637,4\text{ km}^2$) együttes területével.

Északi és nyugati irányból a Dinári-hegyvidék közép- és magashegységei (Albán-Alpok) ölelik körül Koszovót, míg délről a Hellén-hegyvidék láncolatai (Sar-hegység) a meghatározóak. Észak-kelet, kelet és dél-kelet felől középhegységek (Szerb-érchegység nyúlványai) határolják. A magashegységek térfelszíne kopár gerincekkel, csipkés szirtekkel, meredek, zord völgyekkel és hegyoldalakkal, néhol karsztos felszínnel jellemezhető, amelyekkel nehezen leküzdhető természetes akadályt képeznek. Az átjárhatóság csak kiépített utakon és a hágókon lehetséges. Többségük csak gyalogosan vagy máhás állatokkal közelíthetőek meg. Ezen területeken a magashegységi éghajlat a meghatározó hűvös nyárral és hideg téllal. A középhegységek kevésbé zártak, gyenge úthálózatuk ellenére jó átjárhatósággal rendelkeznek. Ásványkincsekben gazdag területek. Főleg nikkelérc, cinkérc, ólomérc, ezüst és lignit található a térségben. A tartomány legmagasabb pontja a Deravica hegycsúcs $2\,656$ méterrel.

A tartomány két nagyobb kiterjedésű síksága Metohija és Rigómező, melyeket 700 - 1300 m szigethegységek választanak el egymástól. Átlagos tengerszint feletti magasságuk

300 m. Közlekedés szempontjából út- és vasútvonalakkal tagoltak, stratégiaileg fontos térségek. Rigómezőn keresztül halad a Belgrád-Pristina-Skopje-Thesszaloniki útvonal. A medencékre és a középhegyvidéki területekre a szélsőséges kontinentális éghajlat jellemző. A mediterrán hatás a magashegységek gyűrűje miatt kevésbé érzékelhető. A nyár hosszú és száraz, a tél hideg. A januári átlaghőmérséklet $0\text{ }^{\circ}\text{C}$ alatt marad, míg a júliusi $22\text{--}24\text{ }^{\circ}\text{C}$ között mozog.

A legjelentősebb folyók: Beli Drim, Sitnica, Bitrica Pecka, Binacka Morava, Lepenci, Ereniku, Ibar, Bistrica Prizren. A tartomány folyói a Fekete-tenger, Adriai-tenger és Égei-tenger vízgyűjtőterületéhez tartoznak. A vízállás a téli hóolvadás után és az őszi esőzések idején magas, július–augusztus hónapokban alacsony. Számos víztározó található a tartományban – a három legjelentősebb: a Gazivodai, a Gracani és a Batlavai tározó.

4. LAKOSSÁG

A XIV. és XV. században az oszmán birodalom térhódítása kezdte jelentősen átrajzolni Koszovó etnikai térképét. A szerb lakosság egyre északabbra vándorolt, míg a helyükre albánok ereszkedtek le a hegyvidékekről. A XX. század elején már az albán népesség aránya volt a nagyobb, és ez az idő előrehaladtával egyre növekedett. A II. világháború idején Albániához csatolták Koszovó jelentős részét. A világháború után visszakerült Szerbiához a tartomány és megkezdődött az etnikai tisztogatás, majd jelentős betelepülés is történt.

Az állandó albán elégedetlenkedést már a titoista központi irányítás sem tudta kordában tartani, így az 1974-ben módosított alkotmány autonómiát biztosított Koszovónak. A hatvanas és nyolcvanas évek között a szerbek aránya a tartományban egynegyedről egytizedre zuhant vissza, részben az albánok igen nagy népszaporulatának¹⁰ és a török népesség folyamatos „elalbánosodásának”, részben a szerbek elvándorlásának következtében.

Az etnikai arány évszázadok alatt jelentősen megváltozott. A Milosevics fémjelezte vezetés erőteljesen megnyirbálta az albánok eddig élvezett autonómiáját. Napjainkban a konfliktus megoldásának az adja a nehézségét, hogy a jelentős albán többséggel bíró tartományt a szerbek kulturális bölcsőjüknek tekintik, innen eredeztetik a szerb államot és nem hajlandók kiadni kezükből az irányítást. Az ellenkező oldalról jogosan merül fel a nagyobb szuverenitás követelése, hiszen jelenleg a kisebbség akarata a döntő a többségé felett.

Koszovó népességének összetételére vonatkozóan a szerb és az albán források különböző adatokat közölnek. Az albán függetlenségi mozgalom egyik alappillére éppen az, hogy Koszovó etnikailag szinte homogénnek tekinthető. A szerb fél elismeri az albán etnikum többségét, de rendszerint magasabbra teszi a szerbség létszámát a valóságosnál. A tartomány népességének létszáma és összetétele az elmúlt néhány évben állandóan változott. Rengeteg ember hagyta el otthonát. A szomszédos országokba távoztak, vagy a tartományon belül bujdosnak, vándoroltak. A legsúlyosabb helyzet a NATO műveletek idején volt, amikor több százezer albán volt kénytelen menekülttáborokban élni. A KFOR ellenőrzésének kiszélesedésével sokan visszatérhettek otthonukba, ám a nyomukban beszivárgó UCK erők túlságosan felbátorodtak és a szerb lakosságon töltötték ki bosszújukat, így most nekik kellett maguk mögött hagyni házaikat.

¹⁰ 1948-91. között az albán lakosság létszáma megháromszorozódott.

A különböző adatok ellenére is a tartomány lakossága meghaladja a 2 millió főt, népsűrűsége 192 fő/km². Az albánok létszáma 88% körülire tehető, míg a szerbeké 7%. Rajtuk kívül a bosnyák, a roma-askáli-egyiptomi¹¹, a török és a horvát kisebbség érdemel még említést, de létszámuk nem meghatározó. A lakosság 42%-a városlakó, 58%-a pedig vidéken él.¹²

Koszovó népessége számos dologban különbözik az európai átlagtól. A tartomány lakossága igen fiatal, az egy háztartásban élők száma nagy. Egy átlagos család hat főből áll. Ez a szám vidéken magasabb, mint a városokban, s jellemző a több generáció együttlakása. A szerb családok kisebb létszámúak. A termékenységi ráta az egyik legmagasabb, viszont a gyermek- és anya halálozások száma terén szintén első helyen áll Európában. Több fiú születik, mint lány és a felnőtt lakosság tekintetében is némiképp férfi többség mutatkozik.

Koreloszlás Koszovóban (%):¹³

Kor:	Albán	Szerb	Egyéb
0-14 éves	33,0	19,2	33,6
15-64 éves	60,9	68,0	59,2
65 éves fölött	6,1	12,8	7,2
	100	100	100

Jelentősebb városok:¹⁴

Priština	209.100 fő
Prizren	127.000 fő
Peć	83.000 fő
Dakovica	78.100 fő
Kosovska Mitrovica	76.600 fő
Gnjilane	70.800 fő

5. GAZDASÁG

Koszovó az egykori Jugoszlávia gazdaságilag legelmaradottabb tartománya volt és a dél-szláv állam szétbomlása után ez az örökség teljesen a szerbekre maradt.

A hetvenes évek elejétől Koszovó kapta meg a szövetségi fejlesztési támogatások legnagyobb hányadát, leszakadása mégis növekedett. Ennek oka részben az albán népességrobbanás, részben a támogatások irracionális felhasználása, illetve – albán állítások szerint – a támogatások elégtelensége, mivel azok nem ellensúlyozták a tartomány természeti kincseinek szövetségi és szerb kiaknázását.

¹¹ A koszovói népesség összetételéről szóló dokumentumokban gyakran a roma, askáli és egyiptomi népességet (RAE) egyszerre említik. Ezek a területeken alapvetően egy megítélés alá is esnek. A roma nemzetiségi jelző gyakorlatilag megfelel a magyar értelmének, az egyiptomi népesség pedig Egyiptom Török Birodalomhoz való tartozásának idején, a belső népességmozgások eredményeként került Koszovó területére.

¹² www.usaid.gov/missions/kosovo/Kosovo_profile/Kosovo_profile.htm, 2006. 04. 03.

¹³ www.sok-kosovo.org 2004. 08. 30., 2001-es adatok.

¹⁴ www.world-gazetteer.com/r/r_yu.htm, 2004. 08. 03.

Koszovó ásványkincsekben gazdag, de feldolgozó ipara nem mondható jelentősnek, mert az innen származó alapanyagokat főként Szerbia gazdasága hasznosítja. A nehéziparban az ércbányászat a meghatározó: nikkelérc-, cinkérc-, ólomérc-, ezüst és lignitbányászat folyik. Ennek ellenére inkább az agrárágazat tekinthető erősnek. Koszovó növényei: búza, kukorica, árpa, dohány, kender, gyümölcs. Állattenyésztés: főleg külterjes szarvasmarha-, juh-, kecsketenyésztés. A vízerőművek által termelt energia fontos szerepet játszik Szerbia és Montenegró áramellátásában. A foglalkoztatottság megoszlása: az iparban a lakosság 23%-a, mezőgazdaságban 15%-a dolgozik, míg a külföldön dolgozók részesedése 24%.¹⁵ 2002. január 1-től az euró a hivatalos fizetőeszköz.

A háború után kerekén 2 milliárd euró összegben érkeztek segélyek a tartományba, ezekből ezidáig 50 000 házat, 1 400 km utat, kórházakat és iskolákat állítottak helyre. Ez az összeg egy rövidtávú fejlődést eredményezett az építőiparban, kereskedelemben és a közigazgatásban egyaránt. Hosszútávon pedig lassú növekedésnek indult a GDP főként a külföldi tőkebeáramlásnak és a privatizációs folyamatoknak köszönhetően. Koszovó jelenleg Európa egyik legfejlesztettebb gazdaságával rendelkezik. Bár a növekedés évről-évre csökken, még mindig az európai átlag fölött van. Az inflációt és a külkereskedelmi mérleget sikerült lejjebb szorítani, ám ez utóbbi még igen magas. A legrosszabb helyzet a munkavállalói piacon mutatkozik, folyamatosan növekszik a munkanélküliek száma (a munkanélküliség kb. 50-60 %-os), annak ellenére, hogy a lakosság tetemes része dolgozik az Európai Unió területén. Tovább nehezíti a probléma megoldását, hogy éppen a 20 és 50 éves kor közötti munkaképes férfiak többsége vállal munkát külföldön.

Néhány makroökonómiai mutató, 2002-2003..¹⁶

1. Mutatók:	2002.	2003.
GDP (millió €)	1.990	2.163
GDP növekedés	7,4%	4-5%
GDP/fő (€)	1.005	1.070
Inflációs ráta	6,5%	4-5%
Banki befektetések(millió €)	394,6	452,5
Külkereskedelmi mérleg (millió €)	- 1.730	- 978
Regisztrált munkanélküli	257.505 fő	276.781 fő
Fogyasztói árindex	102,1%	99,6%
Havi átlagfizetés (€)	-	200

Koszovóban a hivatalosan elfogadott fizetőeszköz az euró, míg Szerbiában a dinárt használják, amelyet a koszovói szerb területeken továbbra is érvényes fizetőeszköznek tekintenek. A bankautomaták száma ugyan egyre nő, ennek ellenére mennyiségük csekély, s a bankkártyával történő fizetés szintén nem elterjedt.

¹⁵ www.usaid.gov/missions/kosovo/Kosovo_profile/Kosovo_prifile.htm, 2004. 08. 30.

¹⁶ Kosovo Early Warning Report, Report#4, 2003. UNDP és USAID közös elemzése.

6. INFRASTRUKTÚRA

Koszovó közlekedéshálózatát jelentős mértékben befolyásolják természetföldrajzi adottságai. A magashegyvidéki területeken igen gyér, vagy egyáltalán nincs kiépített úthálózat. A közlekedésben a közúti közlekedés a vezető szerep. A közúthálózat hossza 4957 km, ebből 623 km főút, 2010 km aszfaltozott, 1666 km makadám. Az észak-déli irányban elterülő útvonal fontos tranzit és kereskedelmi út, amely a görög tengerpart felé vezet Szalonikibe. A legjobb választás azonban, ha az ember Koszovóban a buszközlekedést választja. Bár a vonatjegyek olcsóbbak, mint a buszok tarifája, az utazás időtartama hosszabb.

Koszovó területén egy nemzetközi repülőtér található Pristinában, valamint két sportrepülőtér Batlavában és Gracanicában. Ezeket katonai repülőgépek, valamint helikopterek is használhatják. Pristina repülőtere inkább a KFOR és egyéb békefenntartó műveletek szállítási bázisa, ennek ellenére a polgári közlekedés egyre erősödő tendenciát mutat. (Malév járat Magyarországra például naponta indul.)

Meg kell említenünk, hogy a közúthálózat és csatornarendszer területén még komoly fejlesztésekre van szükség. A jelentős felújítási munkálatok ellenére nem képesek ellátni a fokozott igénybevételt. A víz- és elektromos rendszer állapota messze alulmúlja az európai átlagot, a földi telefonhálózat eléggé megbízhatatlan, inkább a mobiltelefon-hálózat alkalmas a kommunikációra. A Mobtel, a Vala és az Alcatel a működő mobilszolgáltatók a tartományban. Az ország hívószáma: 381.

Telefonkapacitás a tartományban¹⁷

	2000	2001	2002	2003
Vezetékes telefonok száma	80 795	94 582	103 742	101 059
Kapacitás kihasználtsága	59 %	74 %	75 %	64 %
Mobil telefonok száma				315 000

7. MÉDIA

A Radio Television Kosova (RTK) az egyetlen közszolgálati műsorszolgáltató Koszovó egész területén. Műsorainak nagyobb részét albán nyelven sugározza, de néhányat szerb és bosnyák nyelven is közvetít. Közszolgálatiségének ellenére bevételeinek jelentős hányadát reklámokból kénytelen fedezni. A TV 21, a Kohavision és a Radio 21 szintén rendelkezik Koszovó egész területére kiterjedő műsorsugárzási licensszel. A Kosovo Serb Radio Gracanica munkatársai a Radio Television Serbia-tól kapják a fizetést, ennek ellenére magán műsorszolgáltatónak kell tekinteni. A Kosovo Albanian Radio, a Kosovo Serb Radio és Radio Kosovo Force (KFOR) az egész tartományban fogható. A Pristinában megjelenő hat napilap szintén Koszovó egész területén hozzáférhető.

¹⁷ Forrás: PTK és Mobtel (2004)

8. OKTATÁS

Az oktatás intézményi szerkezete megfelel az európai mintának: általános iskola, középiskola és felsőoktatási intézmény. Az oktatás nyelve albán és szerb. Koszovóban a fő probléma az analfabétizmus visszaszorítása, valamint a nemek közötti és a vidék-város viszonylatban kialakult szakadék mérséklése.

Az általános és középiskolás korú lakosság részvétele az oktatásban kiemelkedően magas a felsőoktatásban tanulókhöz képest. Megfigyelhető a vidéki lakosság – különösen a nők - elmaradottsága az oktatásban. A nemzetközi szervezeteknek köszönhetően egyre több oktatási intézmény létesül és látható eredményeket érnek el a fiatalabb korosztályok és a nők felzárkóztatásának tekintetében. A vidéki lakosság lemaradása részben a hagyományokból ered, részben a lakosság helyben-maradásából (nem mennek a városokba továbbtanulni).

Analfabétizmus (%):¹⁸

Életkor	Férfiak	Nők	Összesen
15-39	0,9	2,7	1,8
40-64	1,9	13,7	7,7
65+	25,3	71,7	49,9
Összesen	3,4	12,5	8,1

Koszovóban jelenleg 983 általános iskola, 57 középiskola működik, valamint a Priština Egyetem 14 szakkal.¹⁹

Iskolázottság mértéke (%):²⁰

Város:

Vidék:

Kor	Férfiak	Nők	Összesen	Kor	Férfiak	Nők	Összesen
10-14	98,1	96,8	97,4	10-14	99,1	96,5	97,8
15-19	73,0	68,4	70,7	15-19	69,9	48,5	59,8
20-24	19,6	20,8	20,2	20-24	14,2	10,9	12,5
25-29	5,5	7,8	6,7	25-29	4,0	0,4	2,0

¹⁸ www.sok-kosovo.org/education, 2006. 04. 03.

¹⁹ www.srbija.sr.gov.yu/pages/article.php?id=57, 2006. 04. 03.

²⁰ www.sok-kosovo.org/education, 2006. 04. 03.

9. KÖZIGAZGATÁS²¹

Koszovó 5 körzetre és 30 helyhatóságra, (járásra)²² osztható. Az Északi Körzet központja Kosovska Mitrovica, a Keleti Körzeté Gnjilane, a Déli Körzeté Prizren, a Nyugati körzeté Pec és a Központi Körzeté Pristina.

A helyi önkormányzatok vezetését az UNMIK 2005. tavaszán átadta a helyieknek. A szakemberek megfigyelőként, illetve tanácsadóként azonban továbbra is jelen vannak.

Az alábbi táblázat a járások méretét, lakosság számát és a területén található települések számát mutatja. (A lakosságra vonatkozó adatok becslést értékek.)

Járás (albánul/szerbül)	Lakosság száma	Városok/falvak száma	Terület (km ²)
Deçan/Dečani	50.500	42	180
Dragash/Dragaš	34.562	37	434
Gjakovë/Đakovica	153.000	85	521
Gllgovc/Glogovac	70.400	36	n.a.
Gjilan/Gnjilane	129.690	63	515
Istog/Istok	44.610	51	n.a.
Kaçanik/Kačanik	43.009	42	306

²¹ www.sok-kosovo.org honlapja alapján

²² A jövőben azonban várhatóan további 5 új járás kialakítására kerül sor.

Kamenicë/Kamenica	63.000	74	n.a.
Klinë/Klina	54.900	53	n.a.
Fushë Kosovë/Kosovo Polje	40.000	18	n.a.
Leposavić/Leposaviq	18.500	72	750
Lipjan/Lipljan	76143	71	422
Malishevë/Mališevo	65.520	43	n.a.
Mitrovicë/Mitrovica	107.045	49	350
Novobërdë/Novo Brdo	3.751	28	n.a.
Obiliq/Obilić	28.653	20	n.a.
Rahovec/Orahovac	78.297	35	276
Pejë/Peć	91.112	95	602
Podujevë/Podujevo	131.300	78	633
Prishtinë/Priština	564.800	n.a.	854
Prizren/Prizren	221.374	76	n.a.
Skenderaj/Srbica	70.414	52	n.a.
Štrpcë/Shtërpçë	13.633	16	n.a.
Shtime/Štimlje	29.000	22	n.a.
Suharekë/Suva Reka	80.460	41	361
Ferizaj/Uroševac	143.842	48	345
Viti/Vitina	59.810	n.a.	300
Vushtrri/Vučitrn	102.662	66	344
Zubin Potok/Zubin Potok	14.800	64	335
Zvečan/Zvečan	16.600	45	104

A tartományi parlamentbe kerüléshez 2%-os küszöböt kell elérniük a pártoknak. A bejutott pártok 120 mandátumon osztoznak. A 120 képviselőből 10 lehet koszovói szerb, 4 roma-askáli-egyiptomi, 3 bosnyák, 2 török és 1 gorán nemzetiségű.

A legutóbbi (2004. parlamenti választásokon) csupán a szavazásra jogosultak 53,37 %-a vett részt, és a koszovói szerbek 99 %-a bojkottálta azt.

A Koszovói Átmeneti Kormányra²³ az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozata vonatkozik. Amíg a tartomány konszolidációja tart, addig az ENSZ főtitkár

²³ PISG-Provisional Institute of Self-Government

különleges megbízottja (SRSG)²⁴ felügyeli mindhárom hatalmi ágat. Legutóbb²⁵ ezt a tisztséget Soren-Jessen Petersen töltötte be, és egyben ő volt az UNMIK²⁶ vezetője is.

Koszovó elnökét a parlament választja meg. Legalább 25 képviselő támogatása szükséges az elnök jelöléséhez. Az elnök nevezi ki a miniszterelnököt és a minisztereket. A kormány 11 miniszterből és a miniszterelnökből áll. A bírók és az ügyészek kinevezését a parlament szavazza meg. Koszovóban a bíróság struktúrája négy szintű (Legfelsőbb Bíróság – Tartományi Bíróság – Kerületi/Járási Bíróság – Kisebbségi Ügyek Bírósága).

2004-ben az albán LDK²⁷ és AAK tudott koalíciós kormányt alkotni. Az AAK állította a miniszterelnököt, az LDK az elnököt, a parlament elnökét és legtöbb minisztert. Az egyetlen szerb a menekültek visszatelepüléséért felelős miniszter, Slavisa Petkovic (GIS). A „Szerb Párt Koszovó és Metohijáért” annak ellenére, hogy 8 mandátumot szerzett, Belgrádi tanácsra 2006. februárjáig bojkottálta a parlamenti munkát, csak ekkor helyezte csak kilátásba az együttműködés lehetőségét.

Parlamenti választások 2004		
Párt (nemzetiség)	Elért eredmény (%)	Mandátumok száma
LDK (albán)	45,42 %	47
PDK (albán)	28,85 %	30
AAK (albán)	8,39 %	9
SLKM (szerb)	0,2 %	8
ORA (albán)	6,23 %	7
KDTP (török)	1,21 %	3
KV (bosnyák)	0,72 %	3
IRDK (egyiptomi)	0,39 %	2
GIS (szerb)	0,05 %	2
PSHDK (albán)	1,8 %	2
PD (albán)	1,02 %	1
LPK (albán)	0,66 %	1
PLK (albán)	0,51 %	1
PDAK (askáli)	0,37 %	1
SDA (bosnyák)	0,37 %	1
GIG (gorán)	0,2 %	1
PREBK (roma)	0,15 %	1

Forrás: Düsseldorf Küls-és Biztonságpolitikai Intézet, Koszovó 2005 Országjelentés

10. JELENLÉVŐ NEMZETKÖZI SZERVEZETEK

A háború után a nagymértékű helyreállítási igényekhez, a szükséghez igazodva jelentős létszámú nemzetközi szervezet vállalt és vállal szerepet Koszovóban. Csak néhányat említünk közülük:

United Nations Mission in Kosovo (UNMIK) - www.unmikonline.org

OSCE Mission in Kosovo - www.osce.org/kosovo

²⁴ SRSG-Special Representative of the Secretary-General

²⁵ 2006. június 30-ig.

²⁶ United Nations Mission in Kosovo

²⁷ LDK, magyarul: Koszovói Demokratikus Liga. A továbbiakban a szövegben a pártok eredeti nevének rövidítését használtuk. A tartományban működő pártok listája megtalálható a 1. számú mellékletben.

European Agency for Reconstruction - www.ear.eu.int
European Union Monitoring Mission - www.ue.eu.int/pesc/ecmm
IMF - www.imf.org
International Committee of the Red Cross - www.icrc.org
International Organisation for Migration - www.iom.org
UNHCR - www.unhcr.org
UNDP - www.undp.org

Az UNMIK tevékenysége négy szakterületre tagozódik:

1. pillér: Rendőrség és igazságügy, az ENSZ vezetése alatt
2. pillér: Civil adminisztráció, szintén ENSZ vezetés alatt
3. pillér: Demokrácia és intézmény-rendszerének kiépítése, EBESZ vezetéssel
4. pillér: Újjáépítés és gazdasági fejlesztés, EU irányítása alatt.

A NATO Koszovóban működő missziójáról a 13. pontban szólunk.

11. EGÉSZSÉGÜGYI HELYZET

Az egészségügy infrastruktúrája Koszovó egyes területein csaknem teljesnek mondható, ám nehézségeket okoz a nagy létszámú menekültáradat visszatérése. Tartományszerte alacsonynak mondható az egészségügyi felszerelésekkel való ellátottság, s kevés az egészségügyben dolgozók létszáma. A UNHCR, az ICRC és a nemzetközi orvoscsoportok szoros együttműködésének köszönhetően évről-évre javulnak az állapotok: orvosképzési programok indulnak, közös munka folyik a térség egészségügyi szervezeteivel (Vöröskereszt, Teréz Anya Társaság), illetve folyamatban van a többszintű egészségügyi rendszer helyreállítása (körzeti orvos – ügyelet – sürgősségi ellátás – kórházak újjáépítése). A nemzetközi orvoscsoportok nagy szerepet játszanak az ambuláns ellátás felszerelésének, gyógyszerellátásának és üzemeltetésének biztosításában, valamint mobil orvoscsoportok működnek Koszovószerte. A legrosszabb helyzetben a vidéki lakosság van, mert az egészségügyi ellátáshoz szükséges struktúra még mindig nagy hiányosságokkal küszködik.

A leggyakrabban előforduló betegségek: HIV-fertőzés, hepatitis, gombás megbetegedések, bélfertőzések.

12. UCK²⁸

Az országban lévő haderők számbavételénél figyelembe kell venni a volt Koszovói Felszabadítási Hadsereg (Ushtria Clirimtare E Kosoves - UCK) egységeit. Az UCK megalakulásának pontos időpontjáról nincsenek hitelt érdemlő információk. Alapításában közvetve nagy szerep jutott Ibrahim Rugova koszovói albán politikusnak és politikai ellenfelének, a szerb Szlobodan Milosevicnek. Az erőszakmentes politika hatástalansága egyre növekvő elégedetlenséget szült a koszovói albánok körében. Ebben a politikai légkörben lépett színre az UCK, 1993-ban elkövetve első merényletét - egy helyi szerb rendőrtiszt meggyilkolását - Glogovac településen. A nemzetközi média nyilvánossága elé 1997. november 28-án léptek, amikor is egyedi UCK egyenruhájukban részt vettek egy albán tanár temetésén. Tovább erősítette az UCK helyzetét a Dayton-i konferencia, melyben a nagyhatalmak teljesen mellőzték Koszovó kérdését. 1995-től az UCK fokozottan lépett színre

²⁸ www.macedonian-directory.mk

(szerb határőrök és rendőrállomások elleni támadások), melynek eredményeként a szerb hatóságok terrorista szervezetnek tekintették az UCK-t, és a jugoszláv hatóságok egyre jobban belekeveredtek az etnikai jellegű tisztogató akciókba. 1998-ban szerb katonai és belügyi erők összehangolt akcióban szorították ki az UCK-t Koszovóból Albánia területére. Az UCK ekkor Albániában kezdte meg kiképző-központjainak kiépítését, amelyet az albán kormány hallgatólagos beleegyezése kísért. Az 1999. március 24-én kirobbanó háború már felkészülten érte az UCK-t, hadereje már 6 000 - 8 000 főt számlált, és 50-50 %-ban oszlott meg Albánia és Koszovó között. A háború júniusi befejezésekor már 17 000 - 20 000 fős haderővel rendelkezett, főhadiszállása 1998. februárjáig Drenica régióban volt. 1998. nyarától több központ létesült Pristina környékén és Albániában egyaránt. Fegyverzetét tekintve a legtöbb fegyver éppen az egykori jugoszláv hadseregtől származik, valamint albán készletekből, illetve nyugat-európai és amerikai gyártóktól. Az UCK közvetlenül profitált a Balkán-útvonalon áthaladó kábítószer-, ember- és cigaretta-csempészetből. A szervezet másik bevételi forrása a 3%-os „háborús adó”, amelyet az 500 000 diaszpórában élő albánra vetettek ki. Az amerikaiak tárgyalásokat kezdeményeztek az UCK politikai vezetőjével, Hasim Thaçival.

A NATO és Jugoszlávia közötti egyezmény keretében le kellett szerelni az UCK fegyverzetét, mely a valóságban nem történt meg teljes mértékben. Az UCK átformálódott egy fegyver nélküli katasztrófa-elhárító erővé (Kosovo Protection Corps - KPC). Ekkor az UCK szervezetéből szakadár csoport alakult UCPMB néven az egykori parancsnokok vezetésével. 2000-2001-ben az UCPMB még akciókat hajtott végre a dél-szerbiai demilitarizált zónában. UCK (Ushtria Clirimtare Kombetare) néven az albánok katonai szervezete Macedóniában is megalakult, célja az albán nemzetiségi jogok kiszélesítése volt a macedón államon belül.

Az UCK hosszú távú politikai célja az albán népesség egyesítése egy „nagy albán állam” keretei között, érintve Koszovó, Macedónia és Albánia albán lakosságát. A cél elérésében az UCK-t nem támogatta az albán kormányzat, de még a koszovói politikai erők nagy része sem.

13. KFOR²⁹

A KFOR erők állományába jelenleg 37 nemzet több mint 16 000 katonája tartozik. Feladatuk a megfelelő biztonsági környezet kialakítása és fenntartása Koszovóban. Ennek biztosítására a KFOR erőket 5 többnemzetiségű alkalmi harci kötelékbe³⁰ szervezték (2006-tól kezdődően). Annak ellenére, hogy minden MNTF-nak megvan a kijelölt műveleti területe, mind az 5 a KFOR parancsnoknak van alárendelve. A MNTF-k feladata a biztonság szavatolása saját felelősségi területükön, határellenőrzés, a civil infrastruktúra helyreállításának, zökkenőmentes működésének biztosítása. A CIMIC tevékenység kiemelten fontos szerepet tölt be Koszovó újjáépítésében és a biztonságos életkörülmények kialakításában, így ennek megfelelően a MNTF-k is foglalkoznak CIMIC tevékenységgel. Az 5 MNTF-t egy többnemzetiségű speciális egység³¹ egészíti ki, mely egy rendőri erő katonai státusszal felruházva. Feladata a biztonságos környezet fenntartása, információgyűjtés, járőrözés, a lakosság zavargásainak kezelése, terrorizmus elleni tevékenység, a szervezett bűnözés elleni harc, VIP személyek védelme. A parancsnokság székhelye Pristinában van, olasz vezetés alatt működik francia és észt részvétellel.

²⁹ A KFOR hivatalos honlapját használtuk fel.

³⁰ Többnemzetiségű alkalmi harci kötelék, angolul: Multinational Task Force – MNTF. A továbbiakban az angol rövidítést használjuk.

³¹ Multinational Specialized Unit – MSU. Tagjait jelenleg olasz, francia és észt katonák adják.

1. A MNTF Centre:

Központ	Lipljan
Parancsnok	Miroslav Hlavac ezredes (Cseh Köztársaság)
Elérhetőség	Multinational Task Force Centre Phone +381 (0) 38 506 3598 Mobile +377 (0) 44 11 66 82 Fax +381 (0) 38 506 3592 E-mail: mNBC_media@yahoo.com

2. A MNTF North:

Központ	Mitrovica
Parancsnok	Jean Philippe Margueron dandártábornok (Franciaország)
Elérhetőség	Multinational Task Force North Phone +377(0)44 310 003 or +377 (0)38 507 4252 E-mail: piobrigadenord@yahoo.fr

3. A MNTF East:

Központ	Urosevac
Parancsnok	Darren G. Owens dandártábornok (Amerikai Egyesült Államok)
Elérhetőség	Multinational Task Force East E-mail: paul.pecena@bondsteel2.aur.army.mil

4. A MNTF South:

Központ	Prizren
Parancsnok	Lutz Niemann dandártábornok (Németország)
Elérhetőség	Multinational Task Force South Phone: +381 (0) 29 44396 Mobile: +377 (0) 44 501 439 Fax: + 381 (0) 29 43778 E-mail: MNBSW_CPIO@WEB.DE

5. A MNTF West: A működési struktúra kialakítás alatt áll.

A kötelék parancsnoka Vincenzo Santo dandártábornok (Olaszország)

HELYI RENDŐRSÉG

A tartományban működő rendőrség két részből, a nemzetközi (UNMIK) és a helyi rendőri erőkből (Kosovo Police Service – KPS) tevődik össze. Összlétszámuk körülbelül 9-10 000 fő.

A következőkben kézikönyvünkben Koszovó nyugati régióját vesszük részletesebb elemzés alá. Ennek oka egyszerű; a Magyar Honvédség a NATO feladatok bővülése kapcsán a koszovói misszióban e régióban végez alapvető béketámogató feladatot.

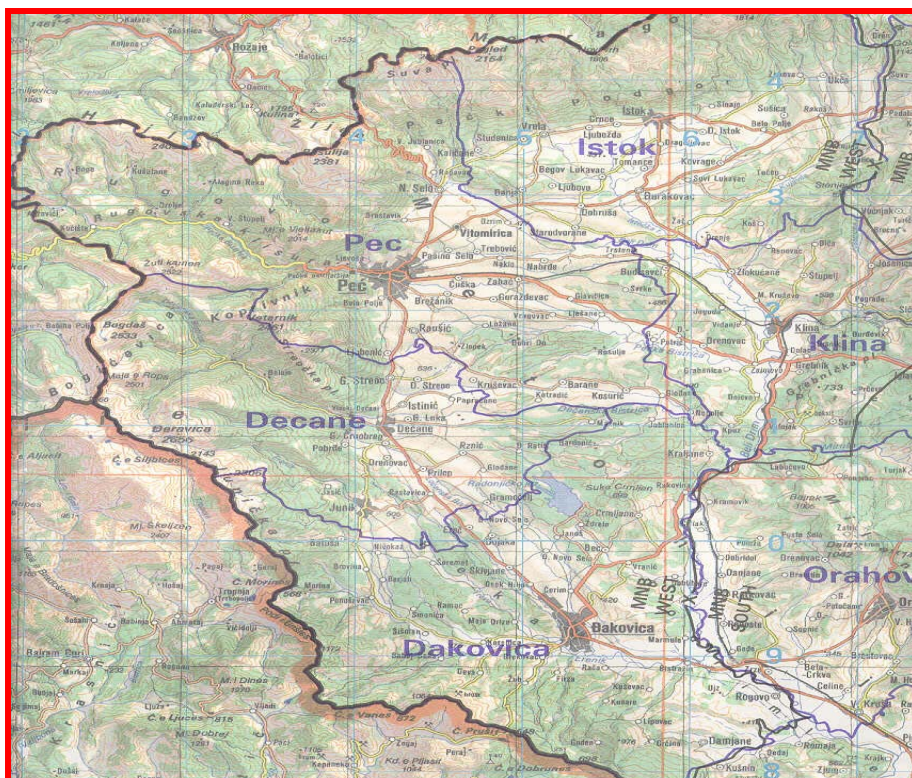
Célunk ezzel a kiadvánnyal pedig a koszovói területre érkező magyar katonák segítése, alapvető információk biztosítása, lehetőleg már az első nehézségek felmerülése előtt, illetve azokat megelőzendő.

Mit kell tudnunk mindenk előtt a nyugati régióról?

- A régióhoz tartozó 5 járásból 4-ben (Peje/Pec, Gjakove/Dakovica, Decan/Decani, Kline/Klina) lát el béketámogató feladatokat az olasz haderő, melyben a Magyar Honvédség kijelölt erői is tevékenykednek. (Az ötödik, Istog/Istok járásbeli feladatokért a spanyol haderő a felelős.) (A későbbiekben elsősorban Peje/Pec-t vesszük tüzetesebben szemügyre, lévén, hogy itt szolgál teljes magyar alakulat).
- A régióhoz tartozó északi járások (Istog/Istok, Kline/Klina) etnikailag tiszta szerb területekkel határosak, itt megvalósul a szerb entitás közötti földrajzi átjárhatóság a szerbiai és koszovói területek között, erősebb lehet az „anyaországi” szerbek hatása.
- Albániával határos, vagyis a koszovói albán érdekek mögött könnyebb „hátteret”, támogatást találni.
- Albániával határos, és ezen a határszakaszon valószínűsíthető, hogy illegális tevékenységek (fegyver-, embercsempészet, prostitúció) folynak, amelyek veszélyt jelenthetnek az itt szolgáló katonára.
- Albániával határos, ezáltal egy esetleges konfliktus esetén a „kiképzés”, utánpótlás vagy a rekreáció lehetősége elérhetőbb közelségben van.
- Illetve a történelem során már bebizonyosodott, hogy aki ezt a területet felügyelete alatt tartotta, az gyakorlatilag egész Koszovóban jelentős befolyással bírt.
- A sokat emlegetett Ramush Haradinaj³² szintén a régióból, Decan/Decani járásból származik.

³² Lásd részletesen később a Mit kell tudnunk Koszovóról? c. fejezetben.

Koszovó nyugati régiója

A határok hossza:

Északon: **Montenegróval: 80 km**

Délnyugaton: **Albániával 55 km.**

A régió területe: **3 686 km²**, (föld: 3 680 km², víz: 6 km²).

A régió lakosságának összetétele járásonként:

Peje/Pec: Néesség: 91.112

86,3% koszovói-albán

1,2% koszovói-szerb

1,9% roma

4,9% egyiptomi

5,4% bosnyák

Decan/Decani: Néesség: 50.500

98,6% koszovói-albán

0,8% roma

egyiptomi

askáli

0,1% bosnyák

Gjakove/Dakovica: Néesség: 153.000

95,5% koszovói-albán

4,0% egyiptomi

0,4% roma

Istog/Istok: Néesség: 44.610

92% koszovói albán

1,2% koszovói-szerb

3,9% roma

egyiptomi

2,9% bosnyák

Kline/Klina: Néesség: 54.900

96,5% koszovói-albán

0,17% koszovói-szerb

3,3% roma

Pejë/Peć³³ járás

KOSOVO

³³ A szövegben a települések nevei két nyelven szerepelnek. Az első a település albán, a második annak szerb megnevezése.

Peje/Pec Koszovó legnyugatibb régiójának központja. A „Baljóslatú Hegek” lábánál található, a Rugova völgy bejáratánál. A járás területe 602 km², 95 települést foglal magába, s összesen körülbelül 125 000 fős lakossággal rendelkezik.

Lakosság, vallás

2005. év eleji statisztikai adatok alapján a járásban 91 ezren élnek. A tényleges lélekszám azonban a valóságban ennél nagyobb, ugyanis nem mindenki regisztráltatta magát hivatalosan.

Az 1999-es konfliktust követően jelentősen csökkent a szerb és a többi kisebbség létszáma, mégis máig meghatározó kisebbségi közösségek találhatók a járásban. A szerb lakosság nagy része (kb. 1000 fő) egy külön enklávében él Gorazdevac faluban és környékén, illetve a Belo Polje nevű külső kerületben. Nagyobb bosnyák közösség él a városban, valamint Vitomiricában, illetve megtalálható még roma, askáli, egyiptomi népesség mind városi, mind külterületeken.

A koszovói albánok a lakosság 90%-át teszik ki, és túlnyomó többségük muszlim vallású. Ennek ellenére található katolikus népesség is a városban és környékén, sőt több ortodox apácarend is működik a járásban. Tíz jól ismert mecset, hat szerb ortodox és négy katolikus templom, valamint négy imaház található a járásban. A vallási tradíciókat azonban elsősorban az esküvőkön, temetéseken és a hivatalos vallási ünnepeken tartják. Vannak, akik nem is gyakorolják vallásukat.

1. Táblázat: A népesség etnikai megoszlása Peje/Pec járásban

Népesség	koszovói albán		koszovói szerb		roma		egyéb		egyiptomi		bosnyák		Összesen	
	létszám	%	létszám	%	Létszám	%	Létszám	%	létszám	%	létszám	%	létszám	%
1991-ben	96.441	75,5	7.800	6	4.442	3,5	19.098	15	-	-	-	-	127.796	100
1999. január	104.600	-	950	-	3.500-4.000	-	4.000-4.200	-	-	-	-	-	113.000	-
Becsült adatok (2005)	78.712	86,3	1.000	1,2	1.800	1,9	-	-	4.500	4,9	5.000	5,4	91.112	100

Forrás: www.osce.org

Helyi közigazgatás

A KFOR csapatok 1999. június 15-én érkeztek **Peje/Pec**-be. A helyi adminisztráció 16-án függesztette fel működését, miután a Koszovói Felszabadítási Hadsereg első csapatai is beléptek a városba. A közigazgatás rendszerét még a KFOR és a Koszovói Felszabadítási Hadsereg megérkezése előtt tervezték meg. Az ENSZ megérkezésekor felállította a Regionális Adminisztrátor intézményét, mely előnyt élvez a már korábban is működő helyi közigazgatással szemben.

A 2000. évi helyhatósági választásokon Ibrahim Rugova pártja, az LDK³⁴ nyert abszolút többséggel (65,1%), melynek eredményeként 28 képviselői helyet szerzett meg a lehetséges 41 mandátumból.

³⁴ LDK, magyarul: Koszovói Demokratikus Liga. A továbbiakban a szövegben a pártok eredeti nevének rövidítését használtuk. A járásban működő főbb pártok listája megtalálható a 2. számú táblázatban.

A második helyhatósági választásokon, 2002. októberében az LDK támogatottsága visszaesett, a vezetői pozíció megtartásához koalíciót kellett alakítania a VATAN-nal és a PSHDK-val. A választásokat követően újra felállították az önkormányzat bizottságait, ezek jelentősen megerősödtek, ám a mai napig nem rendelkeznek kellő súllyal. Jelenleg szintén ezek az erőviszonyok jellemzik a járás politikai térképét.

A járási önkormányzat 13 részlegre, valamint a jegyző irodájára tagozódik. 2004-ben a jegyzői irodát a járási költségvetésből 1,4 millió euró elsikkasztásával vádolták meg.

2001-ben létrehozták a Községi Ügyek Igazgatóságát 5 alkalmazottal, köztük bosnyák, egyiptomi és roma dolgozóval. Sokféle projekt támogatásában vettek részt, részben a járás költségvetéséből, részben külső donorszervezetek finanszírozásával. A Koszovói Szerb Járási Közösségi Irodát 2 alkalmazottal 2002. januárjában nyitották meg Gorazdevac/Gorazhdevc-ban.

Politikai pártok

19 regisztrált párt működik a járásban.

2. Táblázat: A Peje/Pec járásban működő politikai pártok

Párt	Járási szervezeti vezető	Tartományi szervezeti vezető	Választási eredmény (2002.)	Képviselői helyek száma a járási önkormányzatban
Koszovói Demokratikus Liga (LDK)	Ymer Muhaxheri	Fatmir Sejdiu	45,80%	19
Koszovó Jövőjéért Szövetség (AAK)	Ali Berisha	Ramush Haradinaj	30,30%	12
Koszovói Demokrata Párt (PDK)	Adem Grabovci	Hashim Thaqi	9,30%	4
SDA (volt VATAN)	Rustem Nurkovic	Numan Balić	2,50%	1
Emberek Koszovóért Mozgalom (LPK)	Hasan Meta	Hajrush Xhemajli	0,30%	-
Koszovói Albán Kereszténydemokrata Párt (PSHDK)	Ndrec Koni	Mark Krasniqi	1,50%	1
VAKAT (volt Koszovói Bosnyák Demokratikus Kezdeményezés - BDIKHB)	Husnija Beskovic	Husnija Beskovic	1,30%	1
Koszovói Liberális Párt (PLK)	Haki Veselaj	Gjergj Deda	0,40%	-
Visszatérés Koalíciója (KP)	Vacant	Rada Trajkovic (Ms.)	2,70%	1
Koszovói Szociáldemokrata Párt (PSDK)	Ergyl Hatashi	Kaqusha Jashari (Mrs.)	0,20%	-
Bosnyák Párt Koszovó Demokratikus Működéséért (BSDAK)	Dzafer Gutic	Hilmo Kandic	0,30%	-
Nemzeti Mozgalom Koszovó Felszabadításáért (LKCK)	Jahir Dreshaj	Sabit Gashi	-	-
Koszovói Roma Kezdeményezés (IQRK)	Gani Toska	Gani Toska	0,30%	-

Egyesült Nemzeti Párt (UNIKOMB)	Sali Lukaj	Muhamet Kelmendi	0,30%	-
Koszovói Egyesült Roma Párt (PReBK)	Haxhi Berisha	Haxhi Merxha	0,50%	-
Koszovói Új Demokratikus Kezdeményezés (IRDK)	Ibish Bajrami	Beslim Hoti	1,50%	1
Igazság Pártja (PD)	Sadik Shatri	Sylejman Qerkezi	0,70%	-
ORA	Gazmend Muhaxheri	Veton Surroi	-	-
Koszovói Új Demokratikus Alternatíva (ADK)	Neshat Asllani	Edita Tahiri (Mrs.)	-	-
Riza Luka (független képviselő)	Riza Lluka	-	1,40%	1
				Összes hely: 41

Forrás: EBESZ Iroda Peje/Pec

Helyi nem-kormányzati szervezetek³⁵

2000. óta a helyi nem-kormányzati szervezetek száma több, mint 200-ra emelkedett Peje/Pec járásban. A legtöbb helyi szervezet még mindig pénzügyi problémákkal küzd, valamint képzésre van szüksége, ahhoz, hogy fejleszteni tudja belső működését, elsősorban a tagság kérdéseit és a pénzügyeket érintően. Ez a szektor professzionális egyesületek és tevékenységek széles körét foglalja magába. Tevékenységi köreik: nők, család, kisebbségek kérdése, ifjúsági és környezeti témák, jogi kérdések – emberi jogok, humanitárius segítség, kultúra és sport. Napjainkra számos NGO működési területe a humanitárius segítségnyújtás és veszélyhelyzeti tevékenységről áttevődött a képességek fejlesztésére, a megbékélés, illetve a jog területeire.

Külföldi nem-kormányzati és nemzetközi szervezetek

Ma kb. 30 külföldi nem-kormányzati és nemzetközi szervezet működik a járásban. 2001. végére a legsürgősebb szükségleteket biztosító programjaikat lezárták, mára a fenntartható fejlődés terén végzett projektek és az infrastruktúra-fejlesztés áll tevékenységük középpontjában.

Média

5 rádióadó fogható Peje/Pec-ben. A Radio Dukagjini (Peje/Pec székhellyel) a második legnagyobb rádióadó Koszovóban, mely csak albán nyelven sugároz. A Radio Peja naponta néhány percet, illetve kéthetente egy-egy órát ad műsort szerbül. A Radio West mind olasz, mind albán és szerb nyelven sugároz. A Radio Gorazdevac 2001. áprilisa óta működő, kis teljesítményű szerb adó, mely alapvetően zenét sugároz. A Radio Hayat Vitomirice/Vitomirica-ban szerbül is sugároz műsorokat a bosnyák közösségnek.

A Dukagjini TV 2001. májusában kezdte meg adását.

Naponta megjelenő újság nincs a régióban, bár tartományi szintű tudósítók dolgoznak a járásban.

³⁵ Nem-kormányzati szervezetek – angolul: non-governmental organizations (NGOs). A továbbiakban a szövegben az angol rövidítést használjuk.

Kasneci/Glasnik címmel (egy helyi NGO és az EBESZ együttműködéséből) 2001. augusztusa óta jelenik meg egy hírlevél. Ez egy kétnyelven megjelenő kiadvány, mely a polgárokról és ügyészségi hírekről szól.

Igazságszolgáltatás rendszere

Az igazságszolgáltatás rendszerében Peje/Pec-ben 3 szintet különböztetünk meg. Mindhárom bírósági típusnak önálló működési szervezete, illetve elnöke van. A Kerületi Bíróság bűnügyi esetekkel foglalkozik, és az általa maximálisan kiszabható büntetés az életfogytig tartó szabadságvesztés. A Helyi Bíróság által kiszabható legmagasabb büntetési tétel (kevés kivétellel) az 5 évig tartó szabadságvesztés. A helyi és a kerületi bíróság mellett működik még a (Kisebb) Szabálysértések Bírósága.

Rendőrség, biztonsági helyzet

A biztonsági helyzet a járásban alapvetően stabil és nyugodt. Alkalmoszerűen találkozhatunk maffia-csoportok közötti leszámolásokkal. A városi rendőrállomáson és az (alárendelt) két rendőrőrsön (Gorazdevac/Gorazhdevc-ben és Vitimirice/Vitimirica-ban) összesen 287 fő teljesít szolgálatot. Ebből 54 fő az UNMIK-Rendőrség tagja, 233 fő pedig a Koszovói Rendőrség állományába tartozik.

Gazdaság

Peje/Pec járás gazdasága kihívásokkal teli, alapvetően tükrözi a tartomány gazdasági helyzetét. Két fő jellemzője a mezőgazdaság és a munkanélküliség. Jelentős népesség függ napjainkban is külföldön élő rokonainak anyagi támogatásától. A járás egyes területein a nem számottevő ipari szektorban azonban már megjelentek a magánkezdeményesek csírái. Jelentősen fejlődik az építőipari és a bankszektor. A korábban közösségi tulajdonban lévő vállalatok privatizációja is megkezdődött.

A lakosságból jelenleg – a regisztrált adatok szerint – 2750 főnek van munkája, s 24 500 a munkanélküliek száma, akik közül 13 400 a nő.

Általában elmondható, hogy a kisebbségek (kifejezetten a roma, egyiptomi, koszovói szerb kisebbség) szembesülnek a gazdasági problémákkal. A Gorazdevac/Gorazhdevc-ben élő koszovói szerb népesség például alapvetően függ a humanitárius segélyektől, a KFOR közvetett támogatásától, illetve a Belgrád által biztosított egyéb juttatásoktól.

Infrastruktúra

A konfliktus során lerombolt lakóházak felújítása jelentős ütemben halad, várhatóan 3 éven belül a legtöbbet újjáépítik. Ezzel ellentétben általános az utak rossz állapota. Jelentős problémát okoz továbbá a megoldatlan szemétyűjtés és -tárolás kérdése.

Egészségügyi helyzet

5 családi gyógyászati központ működik a járásban, melyek különböző szakterületek ellátását biztosítják. Ezek: a sürgősségi ellátás, fogászat, gyermekgyógyászat, szülészeti-nőgyógyászat. További 5 faluban található családi egészségügyi központ, illetve mobil orvosi szolgálat működik még 10 faluban, és szerveződik újabb háromban. A regionális szintű ellátás az Általános Kórházban folyik, amely körülbelül 300 000 főt lát el Peje/Pec, Decan/Decane, Kline/Klina és Istog/Istok járásban. Gjakove/Dakovicá-ban szintén önálló általános kórház működik.

Szükség esetén az egészségügyi ellátásban használják a szerb nyelvet.

A helyi ambulancián a KFOR egy orvosa és egy szerbiai szakember is kezeli a koszovói szerb enklávé lakosait, valamint az UNMIK működtet itt egy gyógyszertárat is. A komolyabb eseteket az olasz KFOR kórházban (Kosovo Mitrovicában), illetve Szerbiában látják el, ahová a szállítást a KFOR szervezi.

Általában véve a közegészségügyi feltételek nem kielégítőek, a legnagyobb problémát a mellkasi és a vírusos megbetegedések, valamint a poszt-traumás stressz okozta betegségek jelentik.

Jelentősebb kulturális intézmények:

- Római városromok,
- 'Jusuf Gërvalla' Mozi,
- Regionális Néprajzi Múzeum,
- Regionális Történelmi Múzeum,
- Kulturális Központ
- Kulturális Emlékek Védelmének Intézete,
- Patriarchátus,
- Hamam (keleti fürdő),
- kulák (jellemző dukagjini lakótorony jellegű házak),
- Haxhi Zeka malma

Decan/Dečani járás

Decan/Decani járás a Strelc/Streoc-hegység mentén, az albán határnál körül el, területe 180 km². A járásban 42 település található, legtöbbjük a Decan/Decani-síkságon. Hivatalos adatok szerint a lélekszám kb. 38 000 fő³⁶, fele-fele arányban képviseltetik magukat a nők és férfiak.

Az 1999-es konfliktus idején Decan/Decani volt a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) erőssége. Koszovóban ez a leginkább rombolt régió.

A lakosság elsősorban koszovói albán. Egyiptomiak és romák néhány környező faluban (Babalocq/Babaloc, Gramaqel/Gramocelj, Dubovik, Pozhar/Pozar, Shaptej/Saptej, Izniq/Iznic) laknak, valamint néhány bosnyák család él Prapaqan/Prapacanében és Rastavice/Rastavicában. A lakosság 99%-a mohamedán.

Itt található a Visoki Decani ortodox rendház, ahol 24 szerzetes él. Ez a monostor mai napig a koszovói szerbek hagyományos zarándokhelye, az UNESCO által regisztrált koszovói műemlék.

Közigazgatás

A 2002. októberi önkormányzati választás legerősebb pártjai:

Párt	Eredmény (%)	Mandátumok száma
LDK	48.64	15
AAK	45.81	15
PDK	3.00	1

Az AAK és a PDK szavazataival Ibrahim Selmonajot (AAK) választották az önkormányzat elnökévé.

Fontos önkormányzati szervek voltak a Politikai és Pénzügyi Bizottság; a Közösségek Bizottsága, mely két koszovói albánból, két kisebbségi képviselőből (roma-askáli-egyiptomi), egy bosnyákból és egy szerbből állt, és a - gyakorlatilag csak papíron működő - Közvetítési Bizottság. Ezeket a bizottságokat a 2002. évi választások után megszüntették és újjászervezték.

Az önkormányzat jelenleg nyolc ügyosztályból áll, és 99 főt alkalmaz. 2001 januárjában állították fel az Igazgatók Tanácsát. Az Önkormányzati Gyűlés legtöbb tagja megegyezett abban, hogy a jelöltek – a polgári szolgáltatásokkal foglalkozó szektor háborítatlansága érdekében – nem politikai szempont alapján választják ki.

2006-ban Decan/Decani önkormányzati határai a kormányzati reform következtében lényegesen változhatnak egy új járás – Junik központtal – kialakítása miatt.

Helyi és nemzetközi szervezetek (IO-k), egyéb nemzetközi civil jelenlét (NGO-k)

A 2001-es helyzet megszűnésével a legtöbb nem-kormányzati szervezet bezárta irodáját a járásban. Amelyek továbbra is Decan/Decaniban működnek, jelentősen csökkentették jelenlétüket, tevékenységük pedig már célirányos projektekre koncentrálódik.

³⁶ 2005. évi adatok alapján

Jelenlévő nemzetközi szervezet az ENSZ Polgári Közigazgatása, az EBESZ, és az EU. Nincs olyan nemzetközi szervezet, amelynek a székhelye Decan/Decaniban lenne.

Vallás

Decan/Decani szinte minden lakosa mohamedán. 24 ortodox szerzetes él a Visoki rendházban, illetve minimális katolikus lakosság található Papiq/Papicban, Dashinoc/Dasinovacban, és Ratishe/Ratisban.

A szunnita iszlám mellett működik a halvety és saadi iszlám rend Junik központtal, illetve Xhafer sejk vezetésével. A siíta közösségek Gjakove/Dakovicában Emin sejkkal és Ruzhi sejkkal állnak kapcsolatban.

Az Isten Gyülekezete (Assembly of God) nevű amerikai egyház a konfliktus után nyitott képviseletet a Kultúra Házában és a fiatalok körében nagy népszerűsége tett szert.

Média

A járásban a koszovói újságok kaphatók. Növekszik ugyan a helyi lapok és magazinok száma, de a helyzetük pénzügyi okokból még nem stabil.

Igazságszolgáltatás

Az Önkormányzati Bíróság foglalkozik a polgári és büntetőügyekkel. A Szabálysértési Ügyek Bírósága foglalkozik a közlekedési szabálysértésekkel, az illegális favágási, valamint néhány kisebb csempészési ügygel. Az illegális fegyvertartási ügyekben a Peje/Pec-ben lévő Kerületi Bíróság jár el.

Rendőrség, polgári védelem és katonai jelenlét

A biztonsági helyzet Decan/Decaniban stabil. Az UNMIK Rendőrség, valamint a Koszovói Rendőrségi Szolgálat (KPS) fenntartja, és szükség esetén kikényszeríti a törvények érvényesülését.

Gazdaság

Az 1999-es konfliktus előtt a munkaerő több mint 70%-át a mezőgazdaságban találhatjuk, de a korábbi szövetkezetek súlyos károkat szenvedtek, illetve a saját tulajdonú mezőgazdasági felszerelések java sem került még elő. A munkanélküliek aránya, különösen a fiatalok körében, magas, körülbelül a lakosság 50 %-a. Körülbelül 650 kereskedelmi és kisipari tevékenységet folytató vállalkozás van bejegyezve a járásban. A korábban köztulajdonban lévő vállalatok vagy bezártak, vagy csak alacsony szinten folytatnak termelést. A 2003-ban privatizált Lumbardh (korábban Koznjer) erőmű 2005-ben újra megnyílt, és hozamát jelenleg a Tri Angle US cég aknázza ki. A kevés turista ellenére számos hotel nyílt 2003 és 2004. folyamán.

Infrastruktúra

Becslések szerint az épületek 10-15 %-a még mindig teljesen vagy részben lerombolt állapotban van. Sok befejezetlen házat találhatunk, ezek nem keverendők a leromboltakkal.

A főbb utak állapota megegyezik a szomszédos önkormányzatokban lévőkével.

Vezetékes víz csak a főbb utak melletti falvakban van. Ezzel ellentétben az elektromos hálózatot az elaknásított Gjocaj/Docaj és Jasiq/Jasic falu kivételével helyreállították.

Szemétszállítás csak a nagyvárosban, valamint Gramaqel/Gramocelj és Isnij/Istinic közösségben van.

Közszolgáltatások, egészségügy és oktatás

A Centre for Social Work és a helyi Vöröskereszt támogatja a helyieket. A japán Vöröskereszt támogatásával 2001-ben új egészségközpontot avattak fel, ahol számos egészségügyi szolgáltatás – többek között anyaotthon is – működik. A nagyobb falvakban 6 helyi klinika is van.

A járásban összesen 7800 tanuló jár 15 általános iskolába, és 2200 tanuló 3 középiskolába. Az iskolákban 384 általános iskolai és 120 középiskolai tanárt foglalkoztatnak. Gyakorlatilag az összes decan/decani iskolát különböző NGO-k állították helyre.

Hazatérők

A Decan/Decani Járás Hazatérők Munkacsoportja háromhavonta ülésezik az ENSZ önkormányzati képviselőjének elnöklete alatt. Ezeken a tárgyalásokon részt vesz a koszovói szerb belföldi hontalanok képviselője Belgrádból és Beranéből.

Számos ortodox szerzetes maradt a decan/decani rendházban, akikhez a 2004. márciusi zavargások idején Gjakove/Dakovicából elmenekült öt idősebb hölgy csatlakozott.

A roma-askáli-egyiptomi és a bosnyák közösség visszatérése spontán módon, szórványosan történik.

Gjakovë/Đakovica járás

Gjakove/Dakovica járás 521 km²-en terül el, ahol egy nagyváros és 84 falu található. Gjakove/Dakovica 360 méterrel a tengerszint felett terül el, és stratégiai helyet foglal el az albán határ és Koszovó belseje között. Más központokkal a Peje/Pec, Prizren, Phrishtine/Pristina felé vezető, valamint az albán határátkelő, Qafe Morine felé menő főbb utak kötik össze.

Az UNMIK Regisztrációs Hivatal (UNMIK Registration Office) úgy becsüli, hogy 150 000 ember él a járásban, közülük 90 000 városban, 60 000 pedig falun. Az 1999-es konfliktus előtt 145 000-re becsülték a lakosság lélekszámát, akkor 70 000-en éltek városban, és 75 000-en falun.

Az etnikai összetétel már a konfliktus előtt az albánok kimagasló többségét mutatta. 93 %-ban koszovói albánok és 7%-ban egyéb, ide értve a kb. 3000 koszovói szerbet, a 7000 romát, askálit és egyiptomit, valamint Gjakove/Dakovica városában élő kb. 60 fő bosnyákot.

Közigazgatás

Az Önkormányzati Gyűlés 43 képviselőből áll, akik közül 41-et választanak, 2-t pedig delegálnak. A 2005. novemberi helyzet szerint az alábbi pártok képviseltetik magukat a gyűlésben: LDK (17 hely), AAK (10 hely), PSHDK (5 hely), UDGJ és PDK (3-3 hely), IRDK/Egyiptomiak Pártja (2 hely), PLK (1 hely). A gyűlésnek három kötelezően felállítandó bizottsága van. Ezek mellett jelentős még az Elűnt Személyek Bizottsága, a Nemek Egyenlőségének Bizottsága, valamint az Önkormányzat Építkezési Bizottsága.

A 2005. novemberi állapot szerint a legjelentősebb politikai személyek a járásban:

- Aqif Shehu (LDK), önkormányzati elnök;
- Pal Lekaj, az AAK frakcióvezetője;
- Marjan Oroshi, a PSHDK frakcióvezetője;
- Anton Shala (PSHDK), önkormányzati elnökhelyettes;
- Bexhet Gola, a PDK frakcióvezetője;
- Kapllan Kershi, az IRDK frakcióvezetője;
- Zija Rogova (IRDK) helyettesítő önkormányzati elnökhelyettes;
- Kriste Ndrecaj, a PLK frakcióvezetője.

Politikai pártok

A 2002-es önkormányzati választásokon az LDK, az AAK, az UDGJ, a PSHDK, és a PDK volt a legnépszerűbb. A 2004-es választáson egy új párt, az ORA kb. 17%-ot szerzett Gjakove/Dakovica járásban.

Jelentősebb pártok és eredményeik a járásban (2002.):

Párt neve	Eredmény (%)	Helyek
Koszovói Albán Keresztények Demokratikus Pártja (PSHDK)	12.63	5
Szövetség Koszovó Jövőjéért (AAK)	23.24	10

Koszovói Demokratikus Liga (LDK)	39.97	17
Koszovói Demokratikus Párt (PDK)	7.13	3
Gjakovai Demokratikus Unió (UDGJ)	7.41	3
Koszovói Liberális Párt (PLK)	2.14	1
Koszovói Új Demokratikus Kezdeményezés (IRDK)	3.63	2

Helyi és nemzetközi szervezetek, egyéb nemzetközi civil jelenlét (NGO-k)

1999. óta Gjakove/Dakovicában 138 helyi NGO-t jegyeztek be, valójában azonban mintegy 40 aktív közülük, és nemzetközi NGO-k végrehajtási szerveként dolgoznak. A helyi NGO-k pénzügyileg nem önfenntartóak. A holland Cord Aid finanszírozásával működtetik az NGO-kat felsoroló központot (NGO Resource Centre), ami ingyenes felkészítést, Internet-elérést, másolást és faxolást biztosít, valamint könyvtárral áll rendelkezésre.

Néhány a legaktívabb NGO-k közül:

The Foundation for Democratic Initiatives (FDI);
 Mother Theresa Society;
 Women's Business Association;
 Centre for Protection of Women and Children;
 Centre for Stress Management and Education;
 „Qeliza”.

Az összes NGO elérhető Mirlinda Sada, az NGO Forum igazgatóján keresztül (Gjakove/Dakovica, tel.: 0390 – 30 053)

Mind az ENSZ „Civil Ügyek Irodája³⁷”, mind az EBESZ 1999. nyarán kezdett el tevékenykedni Gjakove/Dakovicában. Az EBESZ kihelyezett irodáját 2001. végén bezárták, de egy kisebb kapcsolattartó hivatal maradt az önkormányzati Kulturális Központban, amit az EBESZ Rahovec/Orahovac-beli hivatala lát el személyzettel.

Vallás

Gjakove/Dakovica városa a Hadumi-mecset köré épült, amelyet az UNESCO a világörökség részének nyilvánított. Ez a 1999-es konfliktusban súlyosan megsérült, de mára már majdnem teljesen helyreállították.

2005. októberében az egy évvel korábban lerombolt két ortodox templom biztosítása és újjáépítése is elkezdődött.

A lakosok körülbelül 70%-a mohamedán, 30%-uk katolikus. 1999. előtt több, mint 20 mecset volt a városban; jelenleg ez 13. A környező falvakban további 33 mecset található. A katolikus népesség öt parókiára oszlik: Gjakove/Dakovica, Bishtazhim/Bistazhin, Novo Sella, Beci és Doblbare. Az új katolikus templomot a város közepén 2002. eleje óta építik.

A Tarikata (devisrend) gyakorlati és lelki tanácsokat ad. Régebben mindenféle nemzetiségű tagja volt, de mára csak a koszovói albánok maradtak meg. Jelenleg Bektashiban, Kadriban, Havletiben, Nakshipendiben, Rufaiban, Saadiban és Shazeliben tevékenykednek.

³⁷ A továbbiakban az eredeti angol név rövidítését használjuk. United Nations Civil Administration – UNCA.

A járás főbb vallási vezetői:
Nazmi Shaqiri imám,
Afrim Domi (iszlám),
Ambros Ukaj atya,
Nike Krasniqi lelkész.

Média

A legismertebb rádióadó a Radio Gjakova, amely zenét, helyi híreket, valamint a Voice of America, a BBC World Service, Deutsche Welle, és a Radio Free Europe klipjeit sugározza. A másik kedvelt adó a Radio Amadeus, amely főleg a szórakoztatásra koncentrál. A Radio Pandora zenét és rövid közleményeket sugároz. A Radio Yjet (Csillagok) nem vált népszerűvé, ezért 2003. júniusában beszüntette adását. A frekvenciákat a Top Radio vette meg.

A főbb koszovói sajtónak és médiának (RTK, KTV, Koha Ditore, Bota Sot, Zeri, 24 Ore) van tudósítója Gjakove/Dakovicában. A helyi TV-állomás a TV Syri (Szem), ami naponta 15.00 – 20.00 óra között sugároz.

Igazságszolgáltatás

Gjakove/Dakovicában van a Büntető- és Polgári Ügyek Önkormányzati Bírósága. A Közvédelmi Hivatalban a főügyész és három ügyész dolgozik.

Rendőrség, polgári védelem és katonai jelenlét

2005. áprilisától a Nemzetközi Rendőrség csak felügyeleti feladatot lát el. Gjakove/Dakovicában olasz KFOR-erők szolgálnak, akik az A.M.I.K.O reptérnél állomásoznak.

Gazdaság

A háború előtt Gjakove/Dakovicában 27 500 főt foglalkoztattak az iparban és a szolgáltató szektorban. 1999. óta mintegy 3000 magánvállalkozást jegyeztek be, amelyekben 7000 embert alkalmaznak. A cégek 95%-a textil-, fémfeldolgozással, raktározással vagy szállítással foglalkozó kis- vagy középvállalkozás.

A bejegyzett munkanélküliek száma 30 000 fő, de a megfigyelők a munkanélküliségi rátát 80%-ra teszik.

Infrastruktúra

Az 1999-es konfliktus miatt az utak, az elektromos hálózat, a vízvezetékek, és a távközlési vonalak súlyos veszteségeket szenvedtek. A 2001-es felmérés szerint mintegy 5000 lakóház megsemmisült. Azóta mintegy 4500-at állítottak helyre. A helyreállítást az önkormányzat és különböző NGO-k szervezték.

Közszolgáltatások, egészségügy és oktatás

2002-ig a UNCA és különböző NGO-k gondoskodtak élelelről, ruháról, egészségügyi oktatásról és orvosi ellátásról. 2002. óta ezt a helyi hatóságok végzik a Mother Teresa Society és a Koszovói Vöröskereszt segítségével. Rendszeres nyugdíjkifizetés nincs, de a szűkséget szenvedők a Centre for Social Work-höz és az UNCA-hoz fordulhatnak, akik 1765 családnak, illetve 5200 egyénnek segítenek havi 34 – 62 euróval.

A városban általános kórház és mentálhigiénés központ, a környező falvakban 6 egészségügyi központ, valamint 14 ambulancia működik.

A városban 4 bölcsődére 172 gyermek jut (2002/2003. év). A 36 általános iskola mintegy 18000 gyermeknek, a 8 középiskola körülbelül 4000 gyermeknek ad helyet. A köziskolákban 1100 tanárt és körülbelül 300 fős segédszemélyzetet alkalmaznak. A városban található a Prishtine/Pristina Egyetem pedagógiai fakultása.

Istog/Istok járás

A Dukagjini völgy északi nyúlványa mentén fekszik, Montenegrótól 2000 m fölé emelkedő hegyek választják el.

A járáshoz tartozik Istog/Istok város és további 51 falu, melyek 10 helyi közösségbe tartoznak. Itt található a Dubrave/Dubrava börtön, melyet 1999. májusában a NATO lebombázott és 180 elítélt vesztette életét. Azóta a börtönt újranyitották.

A járás sokáig viszonylag nyugodt terület volt, még a konfliktus ideje alatt is, ám a szerb hadsereg visszavonulása, illetve a NATO bombázások hatására az egyik leginkább lerombolt területté vált.

A lakosság körülbelül 44 500 (a regisztrált lakosság száma: 34 629 – férfi: 17 996, nő 16 633) fő. Többségük koszovói albán, de él itt 1330 bosnyák és 1740 egyiptomi is. Megközelítőleg 540 koszovói szerb él a vegyes lakosú falvakban (Crkolez/Cerkolez, Osojan/Osojane és Suvi Lukavac/Llukafci i Thate-ban. Az 1999-es konfliktus előtt a járás lakossága 63 500 fő volt, és ebből 7000 fő volt a koszovói szerb.

Közigazgatás – politikai pártok

A 2002. októberi önkormányzati választás legerősebb pártjai:

Párt	Eredmény (%)	Mandátumok száma
LDK	59.44	18
PDK	18.18	6
AAK	9.62	3

A tartomány elnökének Fadil Feratit választották meg.

A járási igazgatás rendszere jelenleg 10 működési egységre oszlik, melyek tevékenységét az Igazgatók Tanácsa irányítja. Az Önkormányzati Gyűlés legtöbb tagja megegyezett abban, hogy a jelölteket – a polgári szolgáltatásokkal foglalkozó szektor háborítatlansága érdekében – nem politikai szempont alapján választják ki.

Helyi és nemzetközi szervezetek, egyéb nemzetközi civil jelenlét (NGO-k)

Több NGO működik a járásban, tevékenységi körük a humanitárius segítség helyett mára már alapvetően a lehetőségek teremtésére, és békítési feladatokra helyeződött át. Több szervezet foglalkozik elsősorban az ifjúságot és nők helyzetét érintő kérdésekkel. A konfliktus után a nemzetközi NGO-k száma csökkent. A korábban legfontosabb Caritas Espagna szervezet teljesen beszüntette tevékenységét, néhány pedig Peje/Pec-beli irodáinak tevékenységi köréhez csatolta Istog/Istok járást. Az ENSZ járási képviselőjét 2002. novemberében nevezték ki, 2 fő nemzetközi és 3 fő helyi munkatársa van. A járás szintén az EBESZ Peje/Pec-beli irodájához tartozik.

Vallás

A járásban az iszlám a domináns vallás, melynek követői a koszovói albánok, a roma, egyiptomi és bosnyák népekből kerülnek ki. Található azonban még katolikus albán

közösség (90 illetve 40 család) is Gurrakoc/Durakovac és Kosh/Kos környékén. Számukra a gurrakoc/durakovaci kápolna ad lehetőséget vallásuk gyakorlására. A járásbeli szerbek és montenegróiak szerb ortodoxok, rendszeres vallásgyakorlási lehetőségük hivatalosan szervezett formában nincs. 9 mecset található a járásban, legtöbbjük leégett a háború idején, ám néhányat már újjáépítettek. Istog/Istok városban található egy szerb ortodox monostor, továbbá a legtöbb szerbek lakta faluban is található ortodox kápolna. Egy könyvtár és egy kulturális központ is működik Istog/Istok városban, melynek csarnoka különböző rendezvényeknek ad otthont. A legtöbb helyi NGO is ide tette székhelyét.

Média

Istog/Istok városban 5 vezető tartományi lap képviselője él. Azonban nincs televíziós csatorna, és 1 helyi rádióadó (Radio Fontana) működik a járásban.

Igazságszolgáltatás

2000. januárjától működik az Önkormányzati Bíróság 2 koszovói albán bíró vezetésével, valamint a Szabálysértési Ügyek Bírósága 3 fő koszovói albán bíróval. Ügyészi Hivatal nincs a járásban, az Istog/Istok-beli ügyekben a Peje/Pec-beli hivatal az illetékes.

Rendőrség, polgári védelem és katonai jelenlét

A bűnözés szintje a többi járáshoz képest itt meglehetősen alacsony, a spanyol KFOR erőket tiszteli a lakosság, illetve jó együttműködést alakított ki az UNMIK Rendőrséggel is. A rendőrállomás vezetése 2005. februárjától visszakerült a KPS ellenőrzése alá.

Gazdaság

A járás gazdasága alapvetően a mezőgazdaságra épül. A háború előtt Istog/Istokban a lakosság 80 %-a dolgozott a mezőgazdaságban. Részben a befektetések hiánya miatt az agrártermelés visszaesett. A járás legfontosabb termékei a gabona, a gyümölcs, zöldség, és hús. Istog/Istokban található a jól ismert Trofta halgazdaság, melyet 2004-ben privatizáltak, és azóta is a sikeres privatizálásra példa. A konfliktus előtt 32 gyár működött a járásban. A nagyobbak közül újra termel a Trofta, a Standard (infrastruktúra), az Elektrokosova (elektromos ellátás) és a Fadex (textil), ennek ellenére a legnagyobb munkáltató a közigazgatás. Az ENSZ a regisztráció során 700 üzletet jegyzett be, ennek ellenére a munkanélküliség nagy.

Infrastruktúra

Az utak állapota nem jó, de javuló tendencia tapasztalható. A befektetések és a karbantartás hiánya, valamint az építőanyag rossz minősége is hozzájárul ennek a problémának a fennmaradásához. A csatornázás terén is fejlesztések tapasztalhatók. A vízellátás nem tartozik a legnagyobb problémák közé, bár a csővezetékek javítása szükséges lenne. A falvakban sok ház maradt lerombolva.

Közzolgáltatások, egészségügy és oktatás

Az 1999-es konfliktus után jelentős humanitárius segílyt juttattak a területre nemzetközi és helyi NGO-k. Működik a járásban egy Szociális Munka Központ, melynek a tevékenységi köre a munkanélküliek támogatására, árvák örökbefogadásának megszervezésére terjed ki.

Egy egészségügyi központ működik Istog/Istok városban, továbbá egy-egy egészségügyi állomás Banje e Pejes/Pecka Banja, illetve Gurrakoc/Durakovac területén. Az itt alkalmazottak száma 136 fő, közülük 27 orvos. 9 ambulancia található még a nagyobb falvakban, melyek közül a Crkolez/Cerkolezben lévő a koszovói szerb lakosság számára áll nyitva.

12 általános iskola (ezek közül 2 Cerkolezben és Osojanban, koszovói szerb gyermekek számára), 6 óvoda és 2 középiskola működik a járásban. A „Haxhi Zeka” általános gimnázium, míg a „Mithat Fraskeri” szakközépiskola. Az általános iskolákba 7300, a középiskolákba 1900 tanuló jár. Az épületek helyreállítását és felszerelését nemzetközi NGO-k segítették.

Hazatérők

Az Istog/Istoki Járás Hazatérők Munkacsoportja havonta ülésezik az ENSZ járási képviselőjének és a járási önkormányzat elnökének társelnökletével. Az első hazatérők 2001-ben Osojan/ Osojane-ba visszatérő koszovói szerbek voltak. A Dubrave/Dubrava projekt a roma-askáli-egyiptomi lakosságot érinti. A további Rudesh/Rudes projekt azonban az önkormányzat és a lakosság között felmerült tulajdonjogi probléma miatt ezidáig nem indult be. Az ENSZ adatai szerint Istog/Istok járásba 906-an tértek vissza, ebből a legtöbben (249 fő) 2004. folyamán. A koszovói szerb, roma-askáli-egyiptomi, és a bosnyák hazatelepülők aránya körülbelül egyenlő. A koszovói szerbek mindenhol külön enklávében élnek.

Klinë/Klina járás

Kline/Klina járás a Dukagjini völgy és a Drenica régió határán található, területe 308 km². 53 falu és Kline/Klina város tartozik a járáshoz. 6 nagyobb folyója van, melyek közül a Mirushán több gyönyörű tó és vízesés található.

A konfliktus előtt 70 000 laktak Kline/Klinában, ma 55 000 fő a lakosság. A kisebbségi közösség roma-askáli-egyiptomiból áll. A háború előtti legnagyobb kisebbségi közösség, a koszovói szerbek nagytöbbsége Szerbiában maradt. A regisztrált lakosok száma 32 457 fő, de ennél a számnál sokkal többre becsülik a lakosság tényleges számát.

Kline/Klina járás szervezte meg az első hazatelepülést, sőt a szerbek első városba történő hazatelepülését is. 2003. óta több mint 100 koszovói szerb települt vissza lakhelyére, saját tulajdonába. Jelenleg körülbelül 1800 fő a roma-askáli-egyiptomi népesség létszáma, alapvetően Kline/Klina városban és Shtupel/ Stupel faluban telepedtek le.

Közigazgatás – politikai pártok

A választási eredmények alapján a legnagyobb a támogatottsága az LDK-nak, bár a PDK is egyre erősödik. Ez a két párt adja a járás vezetését az Igazgatók Tanácsában is. A kompromisszumkészségre vall mindkét oldalról, hogy ebben a szervezetben a PDK-nak is 4 helye van.

A 2002. októberi önkormányzati választás legerősebb pártjai:

Párt	Eredmény (%)	Mandátumok száma
LDK	39.96	13
PDK	32.29	10
AAK	11.33	4
PSHDK	8.45	3

Helyi és nemzetközi szervezetek, egyéb nemzetközi civil jelenlét (NGO-k)

Gyakorlatilag minden helyi NGO regisztráltatta magát az UNMIK-nél. Működésük során tényleges kihívás elé kerültek, amióta csupán donor szervezetek segítségére vannak utalva. Jelentős támogatást az EBESZ-től, illetve a német GTZ kormányzati szervtől kapnak. A háború után a nemzetközi NGO-k száma jelentősen lecsökkent, a maradék is Peje/Pec-ből látják el Kline/Klina járásbeli feladataikat.

Vallás

Kline/Klina járás a muszlim területekhez tartozik.

A tartományt tekintve ebben a járásban a legnagyobb a koszovói albán katolikus közösség, a lakosság mintegy 15-20 %-át teszi ki. 1999. előtt a közösség nem kapott engedélyt a városban templom építésére, ez csak később, 2003-ban valósulhatott meg.

Budisalc/Budisavci-ban szerb ortodox monostor is található, a 3 nővér a KFOR védelme alatt áll. Vallási alapon nem kerülnek képviselők a hivatalokba, illetve a vallási vezetők nem vesznek részt a helyi politikában.

A járás egyetlen színháza nagyon rossz állapotban van, ennek ellenére sok rendezvényt tartanak itt.

Média

Nincs helyi újság, sem televízió a járásban, azonban több tudósító él Kline/Klina városban, akik Prishtine/Pristinai székhelyű nagyobb lapoknak dolgoznak. 2 helyi rádióadó működik: a Drijona és az Alba. Az Alba a Dukagjini völgy legnagyobb részén fogható.

Igazságszolgáltatás

3 fő kinevezett bíró vezeti az Önkormányzati Bíróságot, további 3 bíró pedig a Szabálysértési Ügyek Bíróságán dolgozik. Ügyészi Hivatal nincs a járásban, az itteni ügyekben a Peje/Pec-beli hivatal az illetékes.

Rendőrség, polgári védelem és katonai jelenlét

Olasz és román KFOR csapatok szolgálnak a járásban. Ma már a Nemzetközi Rendőrség csak megfigyelői és tanácsadói feladatot lát el. A Kline/Klinai rendőrségnek 11 nemzetközi és 88 helyi dolgozója van.

Gazdaság

1999. előtt a járás gazdasága a Malishgani mezőgazdasági-ipari komplexumra, a volljaki bauxitbányára és a Mirusha Építési Vállalatra épült. A Malishgani komplexum 1 állateledel gyárból, 1 gombafeldolgozó üzemből, 5 gazdaságból és 1 vetőmaggyárból állt. Ezek a cégek körülbelül 1500 főt foglalkoztattak. Mára csupán 300-an dolgoznak az iparban. A Malishgani vetőmaggyár alacsony szinten termel, a bauxitbánya pedig csupán 5 %-át használja ki kapacitásának.

A helyi gazdaság fejlődése összefügg a privatizációs folyamattal. Annak ellenére, hogy eddig több céget privatizáltak (például a Mirusha), a jelenlegi alkalmazotti arány radikális növekedése nem várható. A járás legnagyobb munkáltatója továbbra is a közigazgatás.

Infrastruktúra

2005. folyamán jelentős infrastruktúra-fejlesztési projekteket valósítottak meg, ennek ellenére az utak állapota, a csatornarendszer további felújításra szorul. Vízellátó rendszer kiépítésével 13 észak-keleti falu vízellátását oldották meg.

Az önkormányzat illetve civil támogató finanszírozásában olyan lakóházak is épültek, melyekben a lakásokat rászorultak részére utalják ki. Az önkormányzat nagy előrelépést tett az illegális építkezések megakadályozásában, azonban a városfejlesztési terv bevezetése még a jövőre váró feladat.

Közszolgáltatások, egészségügy és oktatás

A háborút követően nemzetközi és helyi NGO-k jelentős mennyiségű humanitárius segílyt osztottak ki Kline/Klinában. A UNCA pedig a legrászorultabb családoknak pénzzuttatást is biztosított (Emergency Financial Assistance Programme). Ebben a járásban is, mint Istog/Istokban, működik a Szociális Munka Központ.

Az Egészségházat Kline/Klinában 2001-ben felújították. Elsőfokú ellátást, valamint pszichiátriai és fogászati szakellátást biztosít a helyi lakosságnak.

A járásban tevékenykedik az International Medical Corps és a Mercy Corps International, melyek szakmai képzést, és sürgősségi ellátást nyújtanak, illetve egy egészségügyi központot működtetnek nők részére.

9 ambulancia található a járásban, közülük 5 viszonylag jó állapotban van, azonban még az ambulanciák esetében is probléma az áram- és vízellátás.

Az egészségügyi szolgáltatások a roma lakosság számára is elérhetők.

A járásban 3 óvoda, 15 általános iskola és 1 középiskola működik.

A középiskolának van gimnáziumi és szakközépiskolai képzése is. A 19 intézmény azonban összesen 26 épületben kapott helyet, ezeket többnyire NGO-k segítségével újították fel a háború után.

Az általános iskolákba és óvodákba összesen 9000 gyermek jár, a középiskolában 1180 a tanulók száma. A roma, askáli és egyiptomi közösségbeli gyermekek oktatását sikeresen beillesztették a képzési rendszerbe, valamint a Shtupel/Stupelj-i iskolában az önkormányzat megoldotta a Bica/Binxhe és Grabac/Grac falukba visszatelepülő koszovói szerbek gyermekeinek oktatását is.

Hazatérők

A Kline/Klina Járás Hazatérők Munkacsoportja havonta ülésezik az ENSZ járási képviselőjének és a járási önkormányzat elnökének társelnökletével.

Az első hazatérők 2003-ban települtek vissza Bica/Binxhe és Grabac/Grac-ba.

2004-ben pedig Kline/Klina büszkélkedhetett az első sikeres vegyes lakosú faluba (Vidanje/Videje) való visszatelepüléssel. 2005. folyamán az első, városba való visszatelepüléskor 19 család tért vissza otthonába. Az ENSZ adatai szerint összesen 355 fő (232 koszovói szerb és 123 roma-askáli-egyiptomi) települt eddig vissza eredeti lakhelyére Kline/Klina járásban.

JÓ TUDNI KOSZOVÓRÓL

1. Közlekedés

Koszovóban a Magyarországon megszokott jobboldali közlekedés a hivatalos. A városokat aszfaltozott út köti össze, itt 80 km/óra a megengedett sebesség. Lakott területen belül ez változó, 35 - 50km/óra. A fő közlekedési utakról letérve földutak biztosítják a közlekedést.

A gépjárművezetők számunkra agresszívan, temperamentumosan vezetnek, gyakran használnak hangjelzést, ezzel ellentétben irányváltáshoz ritkán használják az irányjelzőt. A vidéken történő vezetés során gyakran okoznak nehézséget az útra hajtott, ott terelt állatok, az úttesten folyó gyalogos forgalom, a különböző házi készítésű haszon- és munkagépek. Jellemző probléma továbbá, hogy sokszor nem az út- és látási viszonyoknak megfelelően vezetik gépjárműveiket a helyi lakosok. Az esti, éjszakai ködös vezetés során külön kockázatot jelentenek az úton közlekedő kivilágítatlan lovaskocsik, haszon- és munkagépek. Bár a nagyobb településeken vannak közlekedési táblák és lámpák, ennek ellenére általában az „erősebbnek van elsőbbsége” elv érvényesül.

Kellő körültekintéssel és tanulással néhány hét után nem okoz nehézséget ennek a közlekedési mentalitásnak az elviselése.

2. Vásárlás

Az északi, koszovói szerb dominanciájú négy járásban, illetve a koszovói albánok lakta többi területen a boltok ellátottsága, árukészlete rendkívül széles, a magyarországihoz hasonló választékkal rendelkeznek. Az árak a hazai árakhoz közelítenek, esetenként körülbelül 10–15%-al olcsóbbak. A nagyobb városokban, főbb közlekedési utak mentén helyi bevásárló központok, éttermek és kávézók nyíltak, ahol minden megvásárolható.

A koszovói „ipar és kereskedelem” egyik fontos alkotója a hamis termékek előállítására és forgalmazására, kezdve a sportfelszerelésektől a CD/DVD-n át a műszaki cikkekig.

A boltok minősége és választéka a koszovói szerb enklávékban jóval alacsonyabb színvonalú és alapvetően a szerbiai importra épít.

A Koszovóban élő, szolgáló személyek napi életükhöz szükséges valamennyi terméket meg tudják vásárolni a helyszínen.

3. Étkezés

A Balkánon hagyománya van a kávézásnak. Mind a török, mind pedig az olasz típusú kávék rendkívül elterjedtek. Koszovó bármely pontján ugyanazon név alatt ugyanolyan minőségű kávé lehet fogyasztani.

Koszovó tele van tipikus balkáni, a török behatás eredményeként kialakult „gyorséttermekkel”, a „qebatory”-val. Itt különböző sült húsokat és darált húsokat árúsítanak pitával és salátával. Számos hagyományos szerb és albán ételt forgalmazó étterem is működik Koszovószerben.

A fizetőképes kereslet hatására természetesen rengeteg nemzetközi konyhát is működtető, közepes kategóriájú étterem is üzemel.

A koszovói étkezés egyik fontos alapja a pékáru, mely elkészítésének nagy mesterei a koszovói albánok. Külön meg kell említeni a sajttal, spenóttal, vagy darált hússal töltött bureket, ami egy joghurttal (yron) kiadós reggeli.

Fontos megjegyezni, hogy sertéshúst csak a szerb enklávékban lehet vásárolni. Alapvetően elmondható, hogy a magyar igényeknek, étkezési szokásoknak megfelelő étkezőhelyek és éttermek sokasága található Koszovóban.

4. Egészségügy

A nagyobb településeken működik a helyi háziorvosi szolgálat. A szerb enklávékban a szerb kormány által is fizetett orvosok, ápolószemélyzet végzi a gyógyellátást. A kisebb városokban egészségügyi központok (alacsonyabb ellátási színvonal), a nagyobb városokban kórházak működnek. A rendelők, központok, kórházak felszereltsége változó. Szinte mindenhol található gyógyszertár, melyekben a Magyarországon megszokott termékek megvásárolhatóak, így kialakítható a házi patika.

5. Közigazgatás

Koszovónak két hivatalos nyelve van, a szerb és az albán. Valamennyi közigazgatásnak képesnek kell lennie az ügyek intézésére mindkét nyelven. A közigazgatás tábláinak, utcanevének, útjelző tábláinak is két nyelven kell készülniük. A központi kormányzat, a parlament és az igazságszolgáltatás jelenleg is nemzetközi (ENSZ–UNMIK) fennhatóság, ellenőrzés alatt áll. A kormányzat tekintetében egyre több feladat és jogkör, egyes területeken a teljes irányítás is visszakerült a helyiek kezébe.

A helyi önkormányzatiság járási központokra szerveződött. A polgármesterek 2005. márciusától fokozatosan átvették a járás ügyeinek irányítását az UNMIK-tól, akik ma már csak mint tanácsadók, megfigyelők tevékenykednek. A helyi önkormányzat felépítése nagyban hasonlít a magyar rendszerre.

6. Szokásjog – Kanun

A *Leke Dukagjini* által a 15. században kigondolt és megalkotott „törvénykönyv” (Kanun), amely szabályozza az albánok életét, mindennapjait, egészen a 19. századik szájhagyomány útján öröklődött. A török balkáni hódításainak következtében a valós albán önrendelkezés, törzsi kormányzás csak a hegyvidékeken valósulhatott meg, és ott is tovább éltek Dukagjini törvényei. A hegyi albánok (a mai hármass Montenegro-Albánia-Koszovó határ mentén, a hegyvidéken élők) így az elmúlt 500 évben is e szabályok szerint éltek. Koszovó nyugati régiójában domináns, de más területein is máig él e törvény. Egyes elemzők szerint a Dukagjini törvények az angolszász jogrendszerhez állnak közel.

A Kanun az élet szinte valamennyi területén szabályozza a magatartási formákat, cselekedeteket, így biztosította az albánok fennmaradását, laza törzsi egységeik ellenére. A Kanun iránymutatást ad a házasság, a házaselet, a család, a vallásgyakorlás, a tulajdonlás, a csere, a kereskedelem, a munka, a szerződés-kötés, az adott szó, a károkozás mindennapi kérdéseinek megválaszolásához.

Rendelkezik még az „igazságszolgáltatás” rendszeréről, amely az öregek tanácsában, a klánok vezetésében és a hegyi albánok tanácsában öltött testet. A törvény meghatározza azoknak a cselekedeteknek a körét is, melyeket büntetni kell, illetve szabályozza a sértett

kárpótlásának elveit, továbbá a sértett jogait. Külön rész rendelkezett a vérbosszú rendszeréről, ami ma is áthatja a koszovói albán politikai rendszert és főként a nyugati régió eseményeit.

Joggal mondható, hogy a mai koszovói albán lakosság – főként a nyugati régióban – mindennapjait, magatartását alapvetően jelenleg is a Kanun rendtartásai szabályozzák.

7. Koszovói albán ünnepek, emlékezetes napok

Ramadan

Az iszlám hit szerinti böjti hónap, amelynek a kezdetén és a végén nagy ünnepeket rendeznek. Minden nap napnyugta után – mikortól a másnapi napfelkeltéig ehetnek, ihatnak – szintén közös rendezvényekkel ünnepelnek. Időpontja évről-évre változik.

Függetlenség napja

Megemlékezés az 1999-es NATO erők bevonulásáról és a szerb biztonsági erők kivonulásáról. Koszovó különböző helyein más – más időpontra esik, de alapvetően június utolsó hetét érinti. Utcai felvonulásokkal, zenei–táncos–kulturális rendezvényekkel emlékeznek meg a függetlenség napjáról.

Zászló napja

Október 29-én emlékeznek meg a piros alapon fekete sasos albán lobogóról. A *Rugova* elnök által javasolt hasonló motívumú, de kék alapszínű zászlókat, 2005-ös bemutatásukkor mindenhol letépték és elégették. A koszovói albánok számára csak Albánia hivatalos zászlaja az egyetlen elfogadható.

A tűz éjszakája

1998. március 5–7. között a szerb biztonsági erők megostromolták a Koszovó észak-nyugati részén, Skanderajj/Sbricá-ban lévő *Adan Jashari* házát. A rendőrség le akarta tartóztatni Adan Jasharit, aki családjával ellenállt. A három napos ostromban Jashari és egész családja (52 fő) meghalt. Jasharit tartják az UCK első parancsnokának. Minden évben március 5–7. között rendezvényekkel, máglyákkal, gumiabroncs égetéssel emlékeznek meg az eseményről.

2004. márciusi zavargások

2004. március 16-án 3 koszovói albán gyermek fulladt az északi régió Cabra településénél az Ibar folyóba. A körülmények a mai napig nem tisztázottak. Az egyetlen kiskorú szemtanú/túlélő meghallgatása folyamatos.

A koszovói albánok szerint szerbek kényszerítették a gyermekeket a folyóba, akik belefúladtak a vízbe. Ezt követően március 17–19. között Koszovószerte koszovói albánok megtámadták a koszovói szerb enklávékat, templomokat és gyilkoltak, raboltak, gyűjtögettek. A hivatalos jelentések szerint 7 szerb falut pusztítottak el, 35 ortodox templomot rongáltak meg, 19 koszovói szerbet gyilkoltak meg, 1000-et megsebesítettek és 3600-at kényszerítettek lakóhelye elhagyására.

8. Koszovói szerb ünnepek, események

Az 1389. június 28-i Rigó mezei csatavesztés megpecsételte a koszovói szerbség életét és jövőjét. E napon megemlékeznek a hősi, de kilátástalan küzdelemről, a helyállásról.

Minden szerb családnak van védőszentje és annak napján a családtagok, barátok összegyűlnek, megszentelik/megtisztítják a házat, és házi istentisztelettel, evéssel, ivással ünnepelnek.

Mivel a szerb ortodoxiában fontos helyet foglalnak el az egyházi és főként a szerb származású szentek, így azokat is megünneplik kisebb-nagyobb közösségekben.

Kiemelten fontos ünnep a Karácsony és a Húsvét. Az ünnepeket az ortodox naptár szerint, tehát a Gergely naptárhoz képest két hét késéssel ünneplik.

10. Vérbosszú a nyugati régióban³⁸

Koszovó nyugati régiója politikai eseményeinek – melyeknek az egész tartományra kiható következményei is lehetnek – egyik meghatározó eleme a Haradinaj és Muszaj család között tartó vérbosszú.

A két család közötti viszály a 90'-es évek végén kezdett elmérgesedni. A Muszaj család fontos szerepet játszott a „Koszovói Köztársaság Fegyveres Ereje” (FARK) felállításában és vezetésében. Később politikai szövetséget kötöttek *Ibrahim Rugova* (a későbbi elnök) liberális pártjával (LDK). A FARK így rivális szervezetté vált a *Ramush Haradinaj* (a későbbi miniszterelnök) vezette UCK-nak. A későbbiekben Ramush Haradinaj megalapította a 2004-es választásokon győztes pártját, a „Szövetség Koszovó Jövőéért” (AAK).

A Muszaj-Haradinaj, FARK-UCK összecsapások 2000-ben kezdődtek. A Muszaj család azzal vádolta Haradinajt, hogy 1999-ben ő adott utasítást egy Muszaj és három társának kivégzésére. Ezért 2000-ben a Haradinajok tűzpárbajt vívtak. 2002-ben a koszovói bíróság 5 év szabadságvesztésre ítélte *Daut Hardinajt* a fent említett négy személy megkínzásáért és kivégzéséért. A Muszaj család természetesen Haradinaj ellen tanúskodott a perben. 2005. február 02-án Peje/Pec városában ismeretlenek kivégezték *Sadik Muszajt*. Ramush Haradinaj lemondása és hágai Nemzetközi Bíróságra utazása után öccsét *Enver Haradinajt* végezték ki ismeretlenek. A válaszlépés nem váratott sokáig magára, a nyár folyamán ugyanazon a helyen, ahol Enver Haradinajt kivégezték, ismeretlenek lelőttek két Muszaj családtagot.

A hágai bíróság vádirata szerint Ramush Hardinaj és a vezetése alatt álló katonák nem tűrtek el más, a szerbek ellen küzdő „katonai” szervezetet működési területükön, a Dukagjini körzetben, és 1998. július 04-én megkínnoztak és meggyilkoltak 4 FARK-beli katonát.

9. Haradinaj Hágában

Az 1998–99-es koszovói háború idején elkövetett háborús bűncselekmények vádjával 2005. március 08-án a hágai Nemzetközi Bíróságra idézték Ramush Haradinaj miniszterelnököt. Haradinaj volt Koszovó nyugati – Dukagjini – régiójának katonai parancsnoka. A hágai Nemzetközi Bíróság idézését követően lemondott és elutazott Hollandiába. A 37 vádpont ismertetése után feltételesen szabadlábra helyezték, de a kormányzásba nem térhetett vissza. Pere jelenleg is folyamatban van.

³⁸ The Budapest Times; 29 July 2005

11. Társadalmi konvenciók

Általánosságban elmondható, hogy Koszovó kulturálisan konzervatív, konzervatívabb társadalom, mint Albánia és ez különösen a vidéki falvakban érvényesül. A családi hagyományokat a nőknek teljes mértékben be kell tartaniuk; szabályok vonatkoznak a ruházatukra, öltözködésükre. A családokat a férfiak irányítják. Koszovóban sok külföldi nő dolgozik a nemzetközi szervezetek különböző intézményeiben, akik különösebb nehézségek nélkül, magától értetődően betartják a kulturális és egyéb hagyományokat. Az iszlám nagy kulturális hatása alig érvényesül. A katolikusok kisebbségben élnek, szintén erősen konzervatívak, például a házasság és a születésszabályozás kérdéseiben.

A Koszovóban élő albánok nyelvhasználata hasonló az Albániában élőkéhez. A koszovói szerbek nyelvhasználata ugyancsak hasonló a Szerbiában és Montenegróban élő szerbekéhez. Az albán nyelv az indo-európai nyelvcsaládhoz tartozik, fő nyelvjárásait a két legnagyobb törzs – a gheg és a tosk – határozza meg és különíti el, melyek közül a ghegek főként Koszovóban és Albánia északi részén, a toskok pedig Albánia déli területein élnek. A két törzs nyelvhasználata mind szókincsében, mind kiejtésében kissé eltér egymástól. A legmarkánsabb különbség a két törzs között szemlélet- és viselkedésmódjukban mutatkozik meg a leginkább, a ghegek erősebben őrzik nemzeti sajátosságaikat. Mint a többi törzs a Balkánon, a ghegek is szigorúan ragaszkodnak függetlenségükhöz és elutasítanak minden külső fennhatóságot.

A koszovói étel kevésbé mediterrán jellegű, mint az albán. Sok zöldséget használnak, ezek közül az egyik legnépszerűbb a fehér káposzta, de ugyanakkor jellemzőek az olajbogyóból, paradicsomból és egyéb zöldségekből készült saláták. Cukrászsüteményeik és tésztáik ízletesek. Gyakran fogyasztják reggelire a kacamak nevű ételt (egyfajta burgonyás omlott). A koszovói merlot és cabernet régió szerte jól ismert testes bor. A fehér borok általában kevésbé népszerűek, mint a vörösek, de a koszovói rizling, elsősorban nyáron, igen közkedvelt. Koszovó legnagyobb sörfőzője Peje/Pec városában található, ahol kiváló minőségű, üveges, cseh pilzner típusú világos söröket gyártanak.

Általánosan elmondható, hogy a koszovói munkahét 6 nappól áll. A kormányzati hivatalok kora reggel nyitnak és általában 15.00-ig vannak nyitva. A boltok leggyakrabban kb. 09.00-21.00-ig tartanak nyitva.

12. Albán etikett

Az albánok saját, jellegzetes etikett-hagyományokkal rendelkeznek, s jókívánások sokaságával fogadják a hozzájuk érkezőket. Általában közvetlenek, vendégszeretők, ugyanakkor elvárják a vendégek részéről is a tisztelettudó magatartást. Bár az egyre nyitottabb kapcsolatok a jellemzők, a tradíciók tiszteletben tartása – főleg a vidéken élők között – erőteljesen jelen van, még a fiatalok körében is.

A kommunista rezsim alatt törvények tiltották a vendégek fogadását a saját otthonban. Napjainkban a régi albán vendégszeretet újraéled és visszatért történelmi gyökereihez. A hagyományos albán otthonba belépve – különösen a muzulmán háztartások esetében - a cipőt már a bejáratnál le kell venni, s az ott elhelyezett számtalan papucs egyikében szabad csak belépni a belső szobákba. A vendéget először a nappaliba vezetik be, ahol általában a sarokban lévő kanapén ülve illik várakozni. A modern házakban, lakásokban a vendégváro székelyek szintén a szobák sarkában állnak. Gyakran találkozhatunk párnákkal az ülőalkalmatosságokon, s a lábak alá is gyékény vagy szőnyeg kerül. A vendéget kávéval, egy pohár hideg vízzel, kevés lekvárral vagy kompóttal kínálják. Először a kávé illik

elfogyasztani, szürcsöléssel jelezni elégedettségünket. Ezután a vizet vagy a lekvárt fogyasszuk tetszés szerinti sorrendben.

A dohány – így a pipázás is – fontos szerepet játszik az albánok életében. A hagyományos „Llulla”, vagy török nevén chibuk, az a hosszú szárú pipa, mely minden albán otthon elengedhetetlen tartozéka volt. Az étkezéseket követően a házigazda körbegurította ezt a kerek talpazaton álló hatalmas pipát és pipázgatás mellett folytatott komoly beszélgetéseket. Napjainkban az albánok nagy része erős dohányos, gyakran kínálják vendégeiket cigarettával, s ha a vendég nem megrögzött nemdohányzó, illik elfogadni azt. Az albán dohány igen kellemes, könnyű, lágy és aromában gazdag.

A kávé elfogyasztása után a házigazda felszolgálja a raki nevű nemzeti italt, melyet – ellentétben más nemzetek fogyasztási szokásaival – nem illik egyhuzamban felhajtani, hanem apró kortyokban kell fogyasztani. Ezután a házigazda bemutatja a családot. Az albánoknál a család elsősorban a kiterjedt familiát (fis-t, azaz klánt) jelenti. A tradicionális otthonokban először a férfiakat mutatják be, kezdve a sort a legidősebb fivérrel. Ha a családfő édesanyja, a „gjyshe” vagy a nagyanya még él, akkor ő is részt vesz a bemutatásnál, sőt hozzászólásaival segít a bemutatott személyt megismertetni. Ezután következik a nők bemutatása kor szerint, ők azonban nem maradnak a vendég társaságában a bemutatást követően. A család legfiatalabb nőtagjait nem mutatják be a vendégeknek.

Ha a vendéglátás étkezéssel is együtt jár, akkor viszonylag hosszabb idő telik el a raki felszolgálásáig. Az albán otthonokban a raki fogyasztásánál népszerű tósztot mondani, illetve felköszönteni egymást. A „Jete te Gjate!” (legyen hosszú az életed) hasznos frázis ezekre a pillanatokra. Az étkezés a nagyszámú előétellel kezdődik, sajttal, joghurttal, húsokkal. A vendégnek, hogy kinyilvánítsák nagylelkűségüket és nagyrabecsülésüket, rengeteg ételt szednek, azt azonban senki nem várja el, hogy mind meg is egye azokat. Megjegyzendő, hogy a vendégnek illik minden egyes étel esetében kifejezésre juttatni megelégedettségét. A férfiak és a nők külön étkeznek, a vendég a családfő asztalánál kap helyet. Gyakori, hogy csak egy kés van az asztalon és az is a vendég előtt, ezzel is mutatva a házigazda bizalmát, illetve azt, hogy az asztal mellett erőszak nem létezik. Miután a vendég a kést használta, illik körbeadni azt. A vendég egyenes kérdésekre számíthat a vallásával, pénzügyi helyzetével, munkájával vagy politikai nézeteivel kapcsolatban, ugyanakkor kérdéseire ő is egyenes és nyílt válaszokat kap.

A vendég részére gyakran felajánlott szállást illik elfogadni, még akkor is, ha a vendéglátó a saját ágycsónát kínálja fel – bármilyen minőségű is legyen a felajánlott szoba. Nem illik pénzt ajánlani a felkínált szállásért cserébe, hacsak nem egy előzetesen elrendezett üzlet részeként történik az elszállásolás. A szállásért érzett megelégedésünket ajándékokkal hozhatjuk a vendéglátó tudtára. A skót whisky igen népszerű Albánia-szerte, de jó ajándék a tea és a kávé is. Nőknek kozmetikai szerek ajándékozása a legmegfelelőbb választás.

A gesztikulálás az albánok közötti kommunikáció fontos része. Akárcsak a szokásos kézfogás, a barátok között az egyszerű érintés is elterjedt dolog a köszönés kifejezésére, de sem a csók, sem a pedig az arcok összeérintése nem jellemző. Fontos megjegyezni, hogy a fej rázása az igent, míg a bólogatás a nemet jelenti. Az utcán, nemektől függetlenül, szokás kart karba öltve sétálni.

Az öltözködési viseletek hétköznapiak mondhatók, de a rikító színek és az elegáns hagyományos albán nemzeti viseletek újra hódítanak, különösképp északon és a konzervatív közösségek lakta területeken. A köznapi viseletek közül az olasz divatcikkék a legnépszerűbbek. Az albán férfiak mindig hosszúszerű nadrágot viselnek, rövidnadrág csak elvétve látható. Az albán nők visszafogottan öltözködnek, a kihívó ruha nem megszokott viselet. A strandokon a fürdőruhák megfelelnek az európai mintáknak. Topless vagy nudista fürdők azonban nincsenek. A fehér fez (kalapszerű fejfedő, melyet a család legidősebb

férfitagja viselhet) viselése napjainkban egyre népszerűbb és elterjedtebb főleg az idős férfiak, koszovárok és nacionalisták esetében.

13. Muzulmán szokások

Mivel az iszlám jelentősen elterjedt a Balkánon élő népek körében, szükséges megemlíteni olyan viselkedési normákat, melyek ismerete, betartásukra való törekvés nagyban segíthetik - ha nem elengedhetetlen feltételei – a muzulmán lakossággal való kapcsolatfelvételt, együttműködést.

Az egyik legismertebb köszöntés a „Salem alikom”, melynek jelentése „Békével jöttem.” Elfogadott köszöntési mód még a hónalj fölé, a vállra adott csók, melyet a teljes tisztelet kifejezésére használnak (törzsfők, idősek köszöntésekor).

Az öltözködést elsősorban a vallási előírások határozzák meg. Az iszlám szent színe a zöld, ezért a zöld színű dolgok vallási szempontból is kiemelkedő jelentőségűek. Egyes források szerint a bajusz viselése az arab társadalomban a férfi érettségének kifejezésére szolgál. Akinek nincs, az vagy gyerek, vagy homoszexuális. Ne lepődjünk meg, ha két férfit kéz a kézben látunk sétálni. Ez a szokás hagyományokon nyugszik, a barátság, a családi kötelék kifejezésére szolgál, semmi köze a homoszexualitáshoz! Hasonló a helyzet a férfiak egymás közötti arcon csókolásával is.

A muzulmán családokban a férfi (családfő) szerepe meghatározó. Az arab szokásoknak megfelelően akár több generáció is élhet egy fedél alatt, meghatározott szerepet betöltve a család életében. Egy muszlim férfinak akár négy felesége is lehet egyszerre, viszont mindegyiket azonos bánásmódban, igazságosságban kell részesítenie. A feleséget a teljes gondoskodás és eltartás illeti a férj részéről. Nem kell dolgoznia, nem kell férjével megosztania a családi kiadásokat. Megőrizheti házassága után mindazt, ami az övé. A férfi és a nő kapcsolatára nem jellemzőek azok a szokások, udvariassági formák, melyek a mi társadalmunkat meghatározzák. Ne lepődjünk meg, ha egy férfi a felesége előtt megy ki az ajtón, vagy előtte halad az utcán. Beszélgetésük folyamán a hölgy nem bámulja férjét, sőt igen gyakran a földre pillant. A nyilvános közlekedési eszközökön a hölgyek nem ülhetnek idegen férfi mellé.

Illetlenség a muzulmán lakossággal szemben:

- Nem ajánlott a muszlim lakosság körében a keresztény szimbólumok viselete!
- Idegenek fotózása az érintett beleegyezése nélkül! Előtte kérjük ki az érintettek beleegyezését, akik nagy valószínűséggel meg is adják azt.
- Férjezett muzulmán nő elcsábítása! (Rendkívül veszélyes!!!)
- Tilos bal kézzel az ételért nyúlni, kezét fogni!
- Szigorúan tilos a kézfogás nőkkel! Nőt idegen férfi nem érinthet meg. Nőkkel való találkozás esetén a szívünk fölé tett jobb kezünkkel üdvözljük a hölgyeket.
- A nőkkel való ismerkedéssel óvatosnak kell lenni! A határozott szándékú közeledést házassági szándéknak veszik.
- Az üdvözlés és a beszéd során ne nézzünk a hölgyek szemébe!
- Az alkoholfogyasztás vallási tilalma miatt nem illik szeszes italt ajándékba adni. Helyette vigyünk édességet, gyümölcsöt, aranyveretes használati tárgyakat (pl. tör, bicska).

- A hölgyek számára nem szokás a virág ajándékozása!
- Vendégségbe érkezéskor tilos a hölgyeket elsőként üdvözölni! Először mindig a férfiakat köszöntjük!
- A meghívást soha nem szabad visszautasítani és mindig illik viszonzni.
- Mellőzzük a vendéglátónk birtokában lévő használati tárgyakra vonatkozó tetszésünk kifejezését. Nem egy esetben megtörténik, hogy ajándékba adják, és annak visszautasítása kínos lehet számunkra.
- Ne mutassuk a talpunk! Ennek a szabálynak akkor van jelentősége, ha helyet kínálnak bennünket. Igyekezzünk olyan pozícióban helyet foglalni, melyben nem látszik. (Főleg ne mutassuk talpunk vendéglátónk felé, ellenkező esetben ez komoly sértést jelent.)
- Nem illik sugdolózni. Számunkra a sugdolózás a Sátán lépéseihez tartozik, azért, hogy megosztottságot idézzen elő és egymás ellen uszítsa az embereket. Kétségtelenül van a sugdolózásban némi megvetés a harmadik féllel szemben, illetve arra következtethet, hogy rosszat forralnak ellene.
- Ne nézzük, ne fényképezzük a vallásukat gyakorló muzulmánokat! Nem illik a vallási öltözködési előírásokat követő hölgyek fotózása, bámulása sem!
- Egy, az imához bemosakodott muszlimmal nem fogunk kezét! Az ilyen esetekben nyugodtan alkalmazzuk a mellre tett kézzel való üdvözlést.
- A Ramadán ideje alatt tiszteletben kell tartani az iszlám szokásokat, vagyis kerülni kell a nyilvános helyen történő étkezést, italfogyasztást, dohányzást.
- A mecsetekbe - azokon a területeken, ahol az engedélyezett – szigorúan csak cipő nélkül lehet belépni. Ruházatunknak rendezettnek kell lennie és a térdet takarnia kell.
- Rendkívül fontos az idősek tisztelete!

14. Jó tudni:

- „Helyiek kezelhetősége”: A hétköznapi kapcsolatokban a barátságossággal, nyitottsággal, mosollyal lehet a legtöbbet elérni.
- Teljesen szokványos kéregető gyereket látni az utcán! Hatásos „módszer” az elhessegetésük, de a legtökéletesebb, a megmutatott üres zseb!
- A Balkánnak ezen részéről általában elmondható, hogy teljesen normális, ha a családban a férfinak van fegyvere (anélkül nem is lenne igazi férfi).
- Büszkeség tárgyát képezi (elsősorban Albániában), hogy egy fiúgyermek a család megélhetéséért elkövetett bűncselekmény miatt börtönben van.
- A tapasztalatok azt mutatják, hogy a szerb entitás legagresszívabb rétege a 10-14 éves gyerekek (fiúk).
- Macedóniában, illetve Bosznia-Hercegovinában szerbül megszólalni nem okoz semmiféle problémát. Ezeken a területeken jó néven veszik a külföldiek próbálkozásait az alapvető szavak használatára. Nem szabad viszont szerbül megszólalni Albániában és Koszovóban! Itt előnyösebb a megítélés még csupán magyar nyelvismeretünkkel is.
- Koszovóban a munkanélküliségi ráta kb. 60%, a kisebbségi jogok pedig nem érvényesülnek. (Idegennek sem tanácsos átjárni a szerb enklávékba.)

FONTOS RENDSZABÁLYOK A KOSZOVÓI MŰVELETI TERÜLETRE ÉRKEZŐ KATONÁK SZÁMÁRA

1. A 9 legfontosabb szabály, amit a hadszíntérre érkező katonának be kell tartani!³⁹

1. Tisztelet a helyi szokások iránt, el kell fogadni a furcsa, ismeretlen szabályokat is.
2. Tisztelet a helyi lakosok, vagyonuk felé.
3. Barátságosság, mely a másik fél számára sem értelemezhető tolakodásnak.
4. Éreztetni kell a helyiekkel, hogy értük és nem ellenük van jelen a haderő.
5. Semlegesség, a helyiek közötti vitákban nem szabad felvállalni az igazságtétel szerepét.
6. Nem szabad lépni a provokációkra.
7. Helyes és fegyelmezett viselkedés.
8. Tiszteletet kell tanúsítani a muzulmán vallási szokások, ünnepek iránt.
9. Nőkkel kizárólag ellenőrzött körülmények között szabad kapcsolatot teremteni.

2. Személyes egészségügyi rendszabályok:

1. A hadszíntéren szolgálatot teljesítő állomány minden tagjának rendelkeznie kell az előírt védőoltásokkal és egészségügyi felszereléssel.
2. Fontos, hogy az egészségügyi felszerelésben legyen eldobható fecskendő és antibiotikum.
3. Kizárólag ellenőrzött forrásból (Egészségügyi Szolgálat) származó élelmiszert, vizet, jeget lehet fogyasztani. A főtt ételleket alapos főzés, forralás után forrón kell tálalni.
4. Étkezés előtt és WC-használat után alaposan meg kell mosni a kezét, rendszeresen kell tisztálkodni.
5. Vidéki városokban és falvakban igen hasznos víztisztító tabletták használata.
6. Rendszeres vaspótlás, vitaminok, ásványi nyomelemek pótlás javasolt. A fizikai erőnlét megtartása ajánlott.
7. Minden karcolás azonnal fertőtlenítenendő, tapasszal, kötéssel elzárandó.
8. A magas hőmérséklet és az erős napfény káros hatásaival szemben a védelem érdekében csak a feladatok ellátásához szükséges időt szabad nyílt téren tölteni.
9. Napszemüveg viselése, 15-ös vagy nagyobb faktorszámú naptej és ajakápoló használata javasolt! A rendszeres folyadékpótlás, az előírt pihenőidők betartása és az egyenruha helyes viselése kötelező.
10. Nem szabad elhanyagolni a lábat! - Ajánlatos láb, illetve testhintőport használni. A hintőpor csak a láb izzadását csökkenti, azonban nem véd a gombás fertőzésekkel szemben, ezért ajánlott a lábfej rendszeres kezelése gombásodás elleni szerrel.
11. A lehető leggyakrabban zoknit kell cserélni és talpbatét használatával komoly láb-betegségeket lehet megelőzni.

³⁹ Dr. Böröndi Gábor: ENSZ békefenntartók Kabulban In.: www.honvedelem.hu

12. Kerülni kell az állatokkal való érintkezést, mert azok betegségeket terjeszhetnek!
13. A rovarok és rágcsalók megjelenésének elkerülése érdekében élelmiszert ne szabad a szálláshelyen tárolni, a szemetet a kijelölt helyen kell gyűjteni!
14. Kerülni kell a veszélyes pókokat, rovarokat (hangyákat, méheket, legyeket és darazsakat), valamint növényeket. Csípés, marás esetén azonnal az egészségügyi szolgálathoz kell fordulni!
15. Kerülni kell minden nemi érintkezést! A helyesen használt óvszer sem nyújt teljes védeltséget egyes nemi úton terjedő betegségek ellen.

3. Személyi biztonsági ajánlások⁴⁰:

1. Soha ne hagyd felügyelet nélkül táskádat, málhádat, poggyásodat, különösen ne nyilvános helyen!
2. Soha ne ajánld fel segítségedet csomagok cipelésére, amíg nem ismered azok tartalmát!
3. Soha ne sodorj másokat veszélyes helyzetbe azzal, hogy csomagod felügyeletére kéred őket, anélkül, hogy annak tartalmát ismernék!
4. A táskák átkutatása nemcsak a Te, de barátaid, munkatársaid védelmét is szolgálja. A potenciális támadók számára elrettentő példát, és a biztonsági készütség színvonalát, a végrehajtók profizmusát demonstrálja.
5. Légy tudatában környezetednek: Tudd, hol van rendőrségi állomás, ismerd azoknak az üzleteknek, hivataloknak a nyitvatartási rendjét, amelyeket segítségül hívhatsz! Ha bármi gyanúsat észlel, azonnal cselekedj, és jelentsd azt!
6. Kerüld a beidegződéseket, a megszokást, különösen munkába, és munkából menet, lehetőség szerint mindig más útvonalon és időszakban közlekedj! Kerüld a rutint, a kiszámítható napirendet, így aki ártani akar Neked nem tudja megtervezni a támadást (vagy csak nehezebben)!
7. Gondolj a lehetséges következményekre! Jobb jelenteni, mint semmit sem tenni!
8. Ne érh hozzá olyan tárgyhoz, amit nem ismeresz! Légy különösen körültekintő a „fényes tárgyakkal” és a ”harctéri trófeákkal”!
9. Amennyiben úgy gondold, hogy aknát, fel nem robbant eszközt láttál, jelöld meg - ha lehetséges -, majd jelentsd a rendőrségnek, a rendészeknek, vagy a katonai rendőrségnek! NE NYÚLJ HOZZÁ! Figyelmeztess mindenkit a környéken a veszélyre! Az eszköz 600 méteres körzetén belül tartózkodni életveszélyes!
10. Tartsd szem előtt: az aknák ritkán magányosak! Ahol egy van, ott lehet több is!
11. Mielőtt a bázison kívülre indulsz, tájékozódj útvonalad és úticélod biztonsági helyzetéről, és hagyd útvonalkártyát valamelyik munkatársadnál, ami tartalmazza, hogy mikor merre jársz, hol leszel! Így szükség esetén tudják hol kezdjék a keresést.
12. Amennyiben megoldható ne utazz egyedül (különösen éjszaka)!
13. Mindig vidd magaddal rádiódat, mobiltelefonodat! Ha lehet, legyen nálad térkép és iránytű, vagy GPS, így mindig pontosan tudni fogod a helyzetedet.
14. Legyen nálad zseblámpa!
15. Ne tarts magadnál nagyobb összegű készpénzt!
16. KIS „célfelületet” mutass, nyilvánosan ne mutatsd feltűnő ékszeredet, pénzedet, mobiltelefonodat, útleveledet, igazolványodat, laptopodat, stb.!

⁴⁰ UNMIK kiadványok alapján

17. Kézitáskádat, hátizsákodat a „megragad és fut” típusú tolvajlási módszer elhárítására alkalmas módon viseld!
18. Ha valamivel kapcsolatban kétségeid vannak - MARADJ TÁVOL! Csak hibázhatsz!

4. Gépjárművezetéssel kapcsolatos biztonsági ajánlások⁴¹:

1. Parkoláskor kerülj az elszigetelt, gyengén megvilágított helyeket. Mindig biztonságos, lehetőleg katonák, rendőrök felügyelte helyre parkold járművedet!
2. Kerüld a beidegződéseket, a megszokást, különösen munkába, és munkából menet!
3. Járműved beindítását megelőzően mindig vizsgálj át azt kívülről, figyelve a szokatlan, gyanús dolgokra. Fordíts különös figyelmet az alvázra és a kerékívekre!
Keressd a következőket:
 - a. Vezeték / huzal (az alvázat köti valamilyen közeli fix tárgyhoz)
 - b. Gyanús tárgy / csomag stb. járműved közelében
 - c. Szalag, vezeték, huzaldarabok, amelyek nem a jármű tartozékai
 - d. Vezeték a fékre, vagy a hátsó irányjelzőkre, lámpákra kötve
 - e. Vezetékek, szerkezetek a csomagtartó fedélhez rögzítve
 - f. Fel nem robbant szerkezetre utaló anyagok, vezetékek, csomagoló és szigetelő anyagok, stb. az autód körül.

Ha az előbbi jelek bármelyikét észleled, ne próbáld magad megoldani a helyzetet! Hívd segítségül a rendőrséget vagy katonaságot!

Téli vezetés ⁴²

Minden évben, sok autóvezetőt teljesen váratlanul ér a tél. Mindegy, hogy friss jogosítvánnyal rendelkezik, vagy már évek óta birtokolja, van néhány vezetési tanács, amit nem szabad elfelejtenie. A téli évszak a vezetés szempontjából a legnehezebb és a legváltozatosabb, a kondíciók változása komoly hatással van az útfelületre. Speciális vezetési tudás, technika és felszerelés szükséges a biztonságos téli vezetéshez.

Miután beindítottuk a motort:

-15°C alatt soha ne pörgessük túl a motort mindaddig, míg el nem éri az üzemi hőmérsékletet. Az első néhány percig a sebességváltó lehet, hogy akadozik, és a gépjármű lengéscsillapítója kemény, az alkatrészek is hangosabbak, mint általában. Ez mindaddig tart, míg az olaj be nem melegszik.

Egyik fő probléma hóesésben való vezetéskor, hogy nem megfelelően látunk, ezért használnunk kell tompított fényszórónkat és ablaktörlőnket. Frissen esett, vagy eső hó nem tud meglepetéssel szolgálni, ha a következőket szem előtt tartjuk:

- Megfelelő követési, és féktávolság betartása
- Fék tesztelése, időről időre
- Téli gumik használata
- Hólánca használata
- Szélvédők tisztán tartása

⁴¹ UNMIK „Guide to winter driving” kiadvány alapján

⁴² UNMIK „Guide to winter driving” kiadvány alapján

- Vezessen lassan a lehetséges legnagyobb sebességi fokozatban, finoman fékezzen és kormányozzon!
- Az előzés több és nagyobb odafigyelést igényel, mint általában!
- Vigyen magával elegendő meleg ruhát, folyadékot, élelmet!
- A rádiója, telefonja legyen mindig, feltöltve, esetleges gépjármű probléma esetére!

Fékezés havon, és jégen

A legveszélyesebb eset, amivel egy gépjárművezető szembesülhet.

A legfinomabb fékezés is blokkolhatja a kerekeket. Ha elsőkerék meghajtású autóról van szó, akkor kormányozhatatlanná válik. Az ABS sem jár sikerrel a jeges úton. Korábban kell alacsonyabb fokozatba kapcsolnunk, és engedni, hogy a motorfék fogja vissza az autót, közben a féket nagyon óvatosan használjuk! A féktávolság jégen könnyen lehet tízszer annyi, mint normál esetben.

Vezetés nedves úton⁴³

A vizes úton a gumi tapadása csökken. Nagyobb féktávolságra van szükségünk. Esőzés kezdetekor még veszélyesebb a helyzet, mivel az úton lévő por, szennyeződés keveredik a vízzel, és csúszós felületté alakítja az úttestet. Főleg a kanyarokban van nagyobb esély a kicsúszásra. Nedves úton a féktávolság minimum duplája, mint száraz úton. Heves esőzéskor nagy sebességgel haladó autó kerekei és az útfelület között egy vékony filmréteg alakul ki, amely hatására a gépjármű kerekei néhol már-már nem érintkeznek az úttesttel. Ilyen helyzetben még a jó gumiabroncsnak sincs tapadása. Ezt úgy lehet észrevenni, hogy a kormányzás nagyon/túl könnyűvé válik. Ezt a hatást nevezik „aquaplaning” jelenségnek.

Amikor ez történik:

- Lassítson le, úgy hogy a gázpedálról veszi le a lábát!
- Soha ne fékezzen, vagy változtasson irányt!
- Mikor ezt az „aquaplaning” jelenséget észleli, akkor a kormányzás és a fékezés lehetősége minimális.
- Minél gyorsabban halad nedves úton, annál nagyobb esélye van az „aquaplaning” hatás elérésére.
- Óvatosan kell haladnia, és figyelni az útfelületet!

Fékek

- A felverődő víz hatással van a modern tárcsafékekre.
- Bizonyosodjon meg a fékek hatásáról, folyamatos teszteléssel, a forgalom adta lehetőségek kihasználásával!

Előzésnél ügyeljünk a megfelelő sebességre, az előzendő gépjárműre felverődő víz pillanatnyi „vakságot” okozhat!

⁴³ UNMIK „Guide to winter driving” kiadvány alapján

Vezetés ködben⁴⁴

A köd a második legveszélyesebb jelenség a hó, és jég után. A teendők ködfüggönyben haladáskor:

- Maradjon nyugodt!
- Lassítson, és húzódjon jobbra!
- Kapcsolja be a tompított fényszórót, és a ködfényszórókat (amikor a láthatóság 50 méter alá csökken)!
- Sűrűn ellenőrizze a sebességét!
- Kapcsolja be az ablaktörlőt!
- Kapcsolja ki a rádiót, és tekerje le az ablakot, hogy hallja, mi történik!
- Amikor utolérünk egy másik gépjárművet, ne próbáljuk megelőzni, maradjunk mögötte tisztas távolságban!
- Ha a láthatóság nagyon minimálisra csökken, akkor parkoljuk le az autót és hagyjuk égve a lámpákat!

5. Szolgálati járművek szabályozott használata⁴⁵

1. Szolgálati járművek csakis **hivatalosan engedélyezett** célból használhatók. A maximális kihasználhatóság és a gazdaságosság fontos szempont.
2. Semmilyen körülmények között nem lehet a gépjárműre figyelemfelkeltő matricákat, emblémákat kiragasztani.
3. Amennyiben a jármű vezetője illetéktelen személyeket szállít, úgy az esetleges balesetokozás utáni (személyi és vagyoni) károkért ő vállalja a felelősséget.
4. **A jármű vezetőjével támasztott követelmények:**
 - Érvényes katonai és érvényes nemzeti, nemzetközi vezetői engedéllyel kell rendelkeznie,
 - Mobiltelefon használatának mellőzése, vezetés közben.
 - A biztonsági öv becsatolása (utasoknak is) kötelező.
 - Minden vezetőnek ügyelnie kell a hozzá tartozó jármű kifogástalan állapotára.
5. **A vezetői engedély visszavonása:**
 - Amennyiben a gépjármű vezetője alkoholos befolyásoltság alatt állt feladata ellátása közben,
 - Fizikai kimerültség (betegség) közben is ellátja a munkáját,
 - Veszélyes manőverezés, vezetési stílus,
 - A baleset helyszínét elhagyja (Pl.: Cserbenhagyásos gázolás)
 - Amennyiben halmozottan elkövet közlekedési szabálytalanságokat.

6. Sebesség korlátozás:

Az előírt helyi sebességkorlátozásokat mindig be kell tartani.

7. A gépjármű ellenőrzése, karbantartása:

A vezető vagy az erre kijelölt személy köteles napi szinten karbantartani a katonai gépkocsikat, havonta pedig egy ún. utazási jegyen naplószerűen vezetni az esetleges javításokat (levezetett kilométerekkel, utazási célállomások feltüntetésével). Olyan járművek nem vehetnek részt a forgalomban, amelyeknek bármilyen apró hibája is van.

⁴⁴ UNMIK „Guide to winter driving” kiadvány alapján

⁴⁵ UNMIK Driver’s Handbook kiadvány alapján

A/ Periodikus ellenőrzés (Olaj csere, hűtővíz, fékolaj, izzók, rádió, gumik fizikai állapota stb.)

B/ Napi ellenőrzés (A kormány és a fék működése)

8. Baleset során követendő eljárás:

- Minden lehetséges segítség adása a sérülteknek. (Elsősegélynyújtás, mentő hívása stb.).
- Biztosítani a gépjárművet és annak tartalmát.
- A helyszínt mindaddig nem lehet elhagyni, amíg a hivatalos személyek (rendőrség) meg nem érkeznek.
- Jelentés készítése a baleset körülményeiről (katonai szerveknek)

9. Biztonságos vezetés:

- A megfelelő közlekedési távolság betartása kötelező.
- Megfelelő útviszonyoknak és az időjárásnak megfelelő közlekedés.
- Éjszakai vezetés során a látási viszonyok korlátozottabbak
- Manőverezési tapasztalat elengedhetetlen az esetleges csúszások során.
- Konvojban történő haladás esetén a távolságtartás (legalább 50 m két jármű között, álló helyzetben ez 5 m) betartása.

Parkolás után is legyen biztonságban a gépjármű (ez a vezető felelőssége). Pl.: zárt ajtók, kézifék behúzása, riasztó aktiválása, a gépkocsi kulcsainak őrzése!

Amennyiben bűncselekmény áldozatává vált a vezető (pl.: rablás), akkor támadás nélkül teljesítse az elkövetők követeléseit, maradjon nyugodt, és ne kockáztassa az életét!

6. Magyar – albán – szerb szótár

MAGYAR	ALBÁN	SZERB
Udvarias köszöntési forma	Tungjatjeta!	Postovanje! (Kiváló tisztelettel!)
Testvérem! (megszólítás)	Vellai im!	Brate (hímn.) Sestro(nőn.)
Hogy vagy? / Hogy van?	Si je?/ Si jeni?	Kako si/ste?
Jól vagyok.	Jam shume mire.	Dobro sam.
Viszontlátásra!	Mirupafshim!	Do videnja!
Mennyibe kerül?	Sa kushtan?/ Sa ben?	Koliko kosta?
Köszönöm!	Falaminderit!	Hvala!
Nincs mit!	S'ka gje!	Nema na cemu!

MAGYAR	ALBÁN	SZERB
Elnézést!	Mi fal/ Mi falni!	Izvinjavam se!
Nem	Jo	Ne
Igen	Po	Da
Tessék, parancsoljon!	Urdheroni!	Izvolite!
Nem kérem.	Nuk e dua.	Ne zelim.
Ha Isten is úgy akarja!	Ishalah!	Ako i Bog tako hoce!
Értem.	E kuptoj.	Razumem.
Beszél angolul?	A e flisni anglishten?	Govorite engleski?
Beszélsz albánul?	A flet gjuhen shqipe?	Govorite albanski?
Magyar vagyok.	Une jam Hungarez.	Ja sam Madar.
Magyar katona vagyok.	Une jam Usharak hungarez	Madarski vojniki sam.
MH	Ushtria hungareze	Madarska vojska.
Tiszt	Oficir, Ushtarak	Oficir
Civil	Qyetetar, Civil	Civilist
A nevem XY.	Emri im eshte XY.	Moje ime XY.
Hogy hívnak?	C'erhte emmi tuaj?	Kako se zoves?
Ki vagy?	Kush je ti?	Tko si ti?
Orvos vagyok.	Une jam doktor.	Ja sam doktor.
Segíteni szeretnék	Une doja te te dihomj.	Zelim vam pomoci.
Nem beszélek albánul.	Nuk e flas shqipen.	Ne govorim albanski.
Segítség!	Ndihme!	Upomoc!

MAGYAR	ALBÁN	SZERB
Kérem segítsen!	Ju lutem, te me ndihmoni!	Molim vas pomozite mi!
Hol van az út?	Ku erhte nuga?	Gde je put?
Jobbra	Djathtas	Desno
Balra	Mojtas	Levo
Itt-Ott	Kitu, Atje	Tu-tamo
Piac	Treq	Trziste
Vallás	Fe	Religija
Minisztérium	Ministria	Ministarstvo
Mecset		Dzamija
Iskola	Shkolhé	Skola
Kórház	Spital	Bolnica
Nem vagyok jól.	Nuk ndiej veten miré	Nisam dobro.
Fejem fáj.	Kam dhimbje koke	Boli me glava.
Gyomrom fáj.	Kam dhimbje stomaku	Boli me zub.
Hasmenésem van.	Kam diarre	Dobio sam proliv.
Székrekedésem van.	Nuk mund té shkaj né WC	Dobio sam zacep.
Lázam van.	Kam temperaturé, -ethé	Imam temperaturu.
Autóbusz	Autobus	Autobus
Kocsi	Makiné	Auto
Autó motorja	Motor	Motor auta
A kocsi motorja rossz.	Motori nuk pumon.	Motor auta je pokvaren.
Vigyázz!	Kujdes!	Pazi!
Fegyver	Armé	Oruzje
Puska	Pushké	Puska
Fegyveres-	Njeri me armé-	Naoruzan
Harcos	Kuftetár	Borac
Lőszer	Fishek	Municija

MAGYAR	ALBÁN	SZERB
Állj!	Ndalo! Stop!	Stani!
Őrjárat	Patrullé	Patrola
HDS	Ushtria	Armija
Ne lójj!	Mos qëllo!	Ne pucaj!
HM		Ministarstvo odbrane.
Nemzeti HDS	Ushtria kombattare	Nacionalna vojska.
1	Nje	Jedan
2	Dy	Dva
3	Tre	Tri
4	Kotére	Cetiri
5	Pese	Pet
6	Gjashtë	Sest
7	Shtatë	Sedam
8	Tetë	Osam
9	Nentë	Devet
10	Djetë	Deset
100	Mjëqind	Sto
1000	Njëmijë	Hiljada
Reggel	(né) Mëngjes	Jutro
Dél	Mesditë	Podne
Este	Më mbrëmje	Vecer
Tej	Qumësht (ejtsd: tycsumáshét)	Mleko
Kenyér	Buké(buk)	Hleb
Víz	Ujë (új)	Voda
Forralt víz	Ujë i valnar	Uzvarena voda
Hideg víz	Ujë i ftohtë	Hladna voda
Meleg víz	Ujë i nqrohtë	Topla voda
Tea- csaj	Caj	Caj
Kávé	Kafe	Kafa
Hús	Mish	Meso
Tojás	Vezé (vez)	Jaje

A Koszovóban működő politikai pártok listája:

- Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës ([Alliance for the Future of Kosovo](#)) = Szövetség Koszovó Jövőjéért
- Aleanca Qytetare e Kosovës ([Civic Alliance of Kosovo](#)) = Koszovói Civil Szövetség
- Građanska Inicijativa Gore ([Civic Initiative of Gora](#)) = Hegyi Civil Kezdeményezés
- Građanska Inicijativa Srbija ([Civic Initiative Serbia](#)) = Szerbia Civil Kezdeményezés
- Inicijativa e re Demokratike e Kosovës ([New Democratic Initiative of Kosovo](#)) = Koszovói Új Demokratikus Kezdeményezés
- Koalicija Vakati ([Coalition Vakati](#)) = Vakati Koalíció
- Kosova Demokratikë Turke Partise ([Turkish Democratic Party of Kosovo](#)) = Koszovói Török Demokrata Párt
- Lëvizja Popullore e Kosovës ([People's Movement of Kosovo](#)) = Koszovói Népi Mozgalom
- Lëvizja Kombëtare për Çlirimin e Kosovës ([National Movement for the Liberation of Kosovo](#)) = Nemzeti Mozgalom Koszovó Függetlenségéért
- Lidhja Demokratike e Kosovës ([Democratic League of Kosovo](#)) = Koszovói Demokratikus Liga
- ORA ([Ora](#), in English: *Time*) = Idő
- Partia Demokratike e Ashkanlive të Kosovës ([Democratic Ashkali Party of Kosovo](#)) = Koszovói Demokratikus Askáli Párt
- Partia Demokratike e Kosovës ([Democratic Party of Kosovo](#)) = Koszovói Demokrata Párt
- Partia e Drejtësisë ([Justice Party](#)) = Igazságosság Pártja
- Partia Liberale e Kosovës ([Liberal Party of Kosovo](#)) = Koszovói Liberális Párt
- Partia Parlamentare e Kosovës ([Parliamentary Party of Kosovo](#)) = Koszovói Parlamentális Párt
- Partia Rome e Bashkuar e Kosovës ([United Roma Party of Kosovo](#)) = Koszovói Egyesült Roma Párt
- Partia Shqiptare Demokristane e Kosovës ([Albanian Christian Democratic Party of Kosovo](#)) = Koszovói Albán Kereszténydemokrata Párt
- Partia e Unitetit Kombëtar Shqiptar ([Party of Albanian National Union](#)) = Albán Nemzeti Unió Pártja
- Srpska Lista za Kosovo i Metohija ([Serbian List for Kosovo and Metohija](#)) = Szerb Párt Koszovó és Metohijáért
- Stranka Demokratske Akcije ([Party of Democratic Action](#)) = Demokratikus Akció Pártja
- Unioni Shqiptare DemoKristiane ([Albanian Union of Christian Democrats](#)) = Kereszténydemokraták Albán Uniója

2. számú melléklet:

A koszovói választások eredménye (2001. és 2004.)

Pártok		2004 Helyek		2001 Helyek	
	Lidhja Demokratike e Kosovës (LDK) Democratic League of Kosovo, (liberal-) conserv.	45,4%	47	45,7%	47
	Partia Demokratike e Kosovës (PDK) Democratic Party of Kosovo, centrist	28,9%	30	25,7%	26
	Aleanca për Ardhmërinë e Kosovës (AAK) Alliance for the Future of Kosovo, centrist	8,4%	9	7,8%	8
	Lista Qytetare Ora (ORA) Citizens List Hour, centrist	6,2%	7	-	-
	Partia Shqiptare Demokristiane e Kosovës (PSHDK) Albanian Christian Democratic Party of Kosovo, christian-dem.	1,8%	2	1,0%	1
	Partia Drejtësisë (PD) Justice Party, conserv.	1,0%	1	0,6%	1
	Lëvizja Popullore e Kosovës (LPK) People's Movement of Kosovo, socialist	0,7%	1	0,6%	1
	Partia Liberale e Kosovës (PLK) Liberal Party of Kosovo, liberal	0,5%	1	0,5%	-
	Koalicija Povratak (KP) Coalition Returning, ethnic/serbian	-	-	11,3%	22
Kisebbségek		-	22	-	10
Egyéb		7,1%	-	6,8%	4
Összesen		-	120	-	120

Forrás: OSCE (<http://www.kosovoelections.org>)

Az 1999-ben megrongált, elpusztított ortodox templomok

Az 1999-es NATO bombázást követően a szerb rendőri és katonai erők az ultimátumnak megfelelően kivonultak Koszovóból. A tartomány biztonságáért az UNMIK és a KFOR lett a felelős. Miközben a szerb erők már nem voltak a tartományban, a KFOR pedig még nem kezdte meg az „érzékeny pontok”, CIMIC site-ok védelmét a nyugati régió öt járásában az alábbi templomokat rongálták meg, pusztították el koszovói albán szélsőségesek:

Peje/Pec:

- Szentháromság templom (Petric)
- A Szent Szűz temploma (Belo Polje)
- Szent Parasceva temploma (Drsnik)
- A Szent Szűz temploma (Naklo)
- Keresztelő Szent János templom (Pecka Banja)
- Szent Szűz templom (Durakovac)
- Szent Miklós templom (Osojane)
- Szent Demetrios templom (Siga)
- A Szent Szűz temploma (Veliko Krusevo)
- Szent Lukács apostol temploma (Vitimirica)

Decan/Decani:

- Szentháromság templom (Donja Ratisa)

Gjakove/Dakovica:

- Szentháromság templom (Dakovica)
- Szent Éliás templom (Bistrazin)
- A Szent Knez Lázár temploma (Piskote)

Istog/Istok:

- A Szent Knez Lázár temploma (Kos)
- Szent Lázár templom (Belica)
- Szent Péter és Pál apostolok temploma (Istok)

Kline/Klina:

- A Szent Szűz temploma (Dolac)
- Szent Miklós templom (Kijevo)
- Szent Márk temploma (Klina)
- Szent Jeremiás templom (Grebnik)

Kulturális emlékek, nevezetességek, CIMIC site-ok:

Peje/Pec:

- Monostor (Pec patriarchátus)
- Bajrakli mecset (Pec)
- Szent Jeremiás templom (Gorazdevac)
- Szent Szűz temploma (Belo Polje)
- Stojkovic család régi temetője (Bucane)
- régészeti lelőhely (Pec, Vranovac, Krusevac és Dobri Do)
- templom és temető (Krusevo)
- erődmaradványok ((Ljevosa)
- megerősített város romjai (Ljutoglava)
- Paskalija templom maradványai (Paskalica)
- régi temető (Plavljane)
- Radavac barlang (Radavac)
- barlangtemető (Rugovo-völgy)
- nemzeti függetlenségi háború emlékműve (Rugovo-hegyek)
- Szent György templom (Siga)

Decan/Decani:

- Visoki Monostor (Decan)
- Saban Curi tornya (Gornji Streoc)
- Ljah Seljmanaj és Ljosaj lakótornya (Gornji Crnobreg)
- Belaje remetesség (Decan)
- Hisaj és Zimer Hima lakótornya (Decan)
- Hadzi Os Miftari lakótornya (Istinić)
- Ljah Seljmanaj és Ljosaj lakótornya (Gornji Crnobreg)
- Belaje remetesség (Decan)
- Barjaktar mecset (Junik)
- Jah Imeri lakótornya (Junik)
- „Pepsi” torony (Junik)
- Ram Sabani lakótornya (Papracane)
- két világháború között épített templom (Rastavica).

Gjakove/Dakovica:

- Adem Ademaj lakótornya (Batusa)
- Szent Illés templom (Bistrazin)
- Zenun Ahmeti lakótornya (Brovina)
- Ibis Alji lakótornya (Brovina)
- Mus Ljusi lakótornya (Brovina)
- régészeti lelőhely (Doblibare)
- Szentháromság Templom (Dakovica)
- Emin Duraku utca (Dakovica)
- Tabacki híd (bőrcserzők hídja) (Dakovica)

- Talici híd (Dakovica)
- Hosni Kosi lakótornya (Dakovica)
- Ali pasa Madjari sírja (Dakovica)
- Emin sah tekiája (Dakovica)
- 1920-ban épült templom (Nec)
- Arifaj lakótorony (Nivokaz)
- Mus Alija lakótornya (Nivokaz)
- városromok (Popovac)
- Katolička crkva (Raca)
- Hasan aga mecsetje (Rogovo)
- sírdombos temető (Cerim)
- régészeti lelőhely (Ujz és Crmljane)

Istog/Istok:

- Szűz Hvostanska monostor
- Gorioč monostor
- Szent Miklós templom (Djurakovac)
- Szent János templom (Crkolez)
- templomromok (Banjica)
- Szent György templom (Belica)
- templom és temetőmaradványok (Dobruša)
- kőhíd az Istok folyón (Zac)
- mecsetek (Kalicani)
- falusi lakóépület és tornya (Kos)
- Szent Lázár templom (Ljubovo)
- erődítmény (Suvo Grlo)
- templom és temetőmaradványok (Crni Lug)

Kline/Klina:

- Beli Drim monostor és templomok
- monostor (Dobra Voda)
- Szent Szűz temploma (Dolac)
- Szent Péter templom (Drnsnik)
- Alsó templom (Pogradje)
- Felső templom (Pogradje)
- Szent Miklós templom (Cabici)
- Krisztus átváltozásának temploma (Budisavci)
- templommaradványok (Veliki Djurdjevik és Svrhe Volujacke)
- erődítmény (Drnsnik)
- középkori városromok (Klinavac)
- Szent Szűz templomának maradványai (Stupelj)
- Szent Miklós templom (Sicevo)
- megerősített város romjai (Pogradje)
- templom és temetőmaradványok (Uljarice)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Civil-katonai Együttműködési Doktrína HM HVK
HDMés KIK CSF-ség kiadványa, Budapest, 2004.
- Csanády Márton: A délszláv kérdés és a nemzetközi rend PhD értekezés, Budapesti
Közgazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2002.
- Juhász József – Magyar István – Tóth Péter – Valki László: Koszovó – Egy válság
anatómiája Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- Kapronczay Péter: A koszovói konfliktus történelmi, politikai és kulturális háttere
- Probáld Ferenc: Európa Regionális Földrajza ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2000. p. 580.
- Dr. Szabó László: A koszovói válság Honvéd Kiadó, Budapest, 1999.
- Nagy-Képes Földrajzi Világatlasz Atheneum 2000 Kiadó, Budapest, é.n.
- Janes Sentinel – Balkans 2003/12.sz. www.janes.com 2004.09.05.
- Dr. Böröndi Gábor: ENSZ békefenntartók Kabulban In.: www.honvedelem.hu
- A Balkán-háborúk és a nagyhatalmak Politikátörténeti füzetek, Napvilág Kiadó, Budapest,
1999.
- Simon Ákos – Vass Péter (szerk.): Zsebvilág 2004 A Föld országai HVG, Budapest, 2004.
- HETEK-Országos Közéleti Hetilap 1999. március 27. III. évfolyam, 12.szám
- Summary of the Dayton Peace Agreement www.state.gov
- The world's most wanted man: concentration camps www.setimes.com 2004.08.13.
- Major War Criminals/Suspects www.setimes.com 2004.08.13.
- www.nato.int/kfor
- www.pbs.org
- www.world-newspaper.com
- www.sinf.gov.mk
- www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/bih.html
- [www.msn.com/encarta.com/The Former Republic of Macedonia/History](http://www.msn.com/encarta/The%20Former%20Republic%20of%20Macedonia/History)
- www.idpproject.org
- www.stat.gov.mk
- www.kum.hu
- www.idpproject.org Global IDP Database: Fear Prevents remaining IDPs from returning
home
- www.honvedelem.hu-Missziók
- www.world-gazetteer.com/r/r_yu.htm, 2004. 08. 03.
- www.usaid.gov/missions/kosovo/Kosovo_profile/Kosovo_prifile.htm, 2004. 08. 30.
- www.sok-kosovo.org 2004. 08. 30.
- www.world-gazetteer.com/r/r_yu.htm, 2004. 08. 03.
- www.sok-kosovo.org/education, 2004. 08. 30.
- www.srbija.sr.gov.yu/pages/article.php?id=57, 2004. 08. 30.
- www.odci.gov/cia/publications/factbook/geos/bk.html

www.komorabih.com

www.pkr.s

www.domovinanet.htm

www.cco.caltech.edu

Kosovo Early Warning Report, Report#4, 2003. UNDP és USAID közös elemzése
UNMIK Kiadványok